PRILOZI

SPOMEN PODRUČJA JASENOVA I VIŠEVICA

SPOMEN-PODRUČJE U UVALI JESENOVA JUŽNO OD SELACA

Katica Brusić

Historijat o sastanku komunista Vinodola u uvali Jesenova već je objavljen[1] te se zbog toga ovom prilikom ne bismo upuštali u historijsku analizu samog događaja. Kao uvodni dio objavit će se izjava, na magnetofon snimljena,[2] sudionika sastanka u Jesenovi druga Ladislava Vivode. Neka nam to bude opomena da je krajnje vrijeme da se od svih živih sudionika uzmu izjave na magnetofon[3] i obrade još neki detalji radi prezentacije ovoga značajnog historijskog događaja.

IZJAVA DRUGA LADISLAVA VIVODE

Prilikom razgovora s drugom Ladislavom Vivodom dr Vinko Antić postavio je ovo pitanje:

»Poslije sloma Jugoslavije i okupacije kakve su se misli javljale kod vinodolskih komunista, što su oni razgovarali u pogledu pripreme za narodnooslobodilačku borbu na temelju dotadašnjih direktiva i događaja koji su nastupali?«

Odgovor Ladislava Vivode:

»Onih dana pred samu kapitulaciju Jugoslavije nas je odavde iz Primorja veći broj bio mobiliziran. U tim kritičnim danima i ja sam se s nekim drugovima iz Ledenica i ostalog dijela Primorja našao na Hreljinu u rezervi. Kad već postavljate pitanje o tim problemima, mi smo već tada raspravljali o daljnjem razvoju situacije u vezi s pripremama za dizanje ustanka. Mi nismo čekali momenta 4. jula kada je CK KPJ-u donio odluku o podizanju ustanka. Sjećam se da smo se

[1] Dr Vinko Antić, »Vinodolska Selca u borbi«, Selca 1975, str. 538—548.

[2] Izjava na magnetofon uzeta 1976. prilikom proslave u Jesenovi, a vrpca se čuva kod mene.

[3] Prilikom proslave 1976. u uvali Jesenova dali su još izjave na magnetofon drugovi Andre Kršul, Ivan Brozičević i Vjekoslav Lončarić. Vrpca se čuva kod mene.

sastajali u grupicama kod jednog postolara na Hreljinu. Meni se čini da je jedan od tih drugova bio i Drago Švrljuga za kojega nisam znao ni tko je ni što je, ali pretpostavljam da je to bio on. Interesantan je podatak o tim danima kada smo vidjeli rasulo države, što smo mi pokušali učiniti. Bili smo svjesni situacije i dana koji dolaze i već smo sami imali određene inicijative. Na Hreljinu smo tada s određenim ljudima kontaktirali i davali im direktive — nosi oružje kući. Tada smo upali u jedan mali magazin gdje su bili pištolji, i raznijeli smo ga. Taj je rad bio delikatan. Sjećam se da je tu u rezervi bio jedan rezervni oficir, njegova se imena ne sjećam, samo znam da je bio profesor gimnazije. Mi smo tada vrlo dobro osjetili njegov stav da ide na liniju ustaškog poretka koji treba da se provede. Mi smo izbjegavali takve oficire i vojnike. Karakteristično je da smo mi u tim danima kapitulacije govorili ljudima — nosi oružje kući, koliko god možeš. Ja sam osobno donio dvije puške, a neki su drugovi tada odnijeli i mitraljeze. Oružje se nosilo, i sve nam to govori da nas situacija poslije nekoliko mjeseci nije iznenadila. Mi smo već tada u aprilu mislili da ćemo za koji mjesec dizati oružanu borbu, prema tome smatram da je pitanje dra Vinka Antića karakteristično. Mislim da ovo ima svoj kontinuitet s onim što se prije govorilo o sastanku u Borićima[4] s Radom Končarom koji je na tom sastanku dao određenu svježinu i širok vidik. Ja nisam tom sastanku prisustvovao, ali u tom prethodnom periodu od aprilskog sloma do ljeta mi smo već pristupili konkretnijim organizacionim formama i pripremama za dizanje oružanog ustanka. Takva su shvaćanja bila ne samo u Jesenovi već i prije Jesenove, to treba reći, jer Jesenova se nije preko noći rodila, i tad smo u Jesenovi došli do toga da treba dizati ustanak — jer to je kontinuitet prethodnog perioda, a Jesenova je samo bila ta koja je na neki način definitivno odlučila da se od tih pripremnih akcija prijeđe na konkretan rad oko dizanja oružanog ustanka.«

Uvala Jesenova smještena je na jugoistočnoj strani od mjesta Selca. Njena je zapadna strana obale strma, obrasla hrastom, grabrovinom, jasenom i djelomično borom. Historijski sastanak od 6. VII 1941 održan je u barci na morskoj pučini vis-a-vis zapadne strane uvale.[5] Uvala je označena spomenikom u obliku piramide koja je izvedena od rustičnog kamena. Uvala Jesenova je od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka proglašena za spomen-područje te ima svojstvo spomenika kulture. Upisana je u registar nepokretnih spomenika pod brojem 392 od 4. XII 1976. Za zaštitu ovoga spomen-područja predviđena je kao preventiva šira zaštita zone i uža zaštitna zona,[6] koja obuhvaća ove čestice katastarske općine Selca: 6449/1,

[4] Lokacija u Borićima gdje je održan sastanak s Radom Končarom, registrirana je i proglašena za spomenik kulture pod brojem registra 281, a broj rješenja je 639/1 od 4. XI 1971. Na mjestu sastanka nalazi se spomen-obilježje.

[5] Vidi legendu na priloženoj karti koju je nacrtala Ljiljana Sladonja.

[6] Kao pod 5.

6449/2, 6449/3, 6449/5, 6454, 6455, 6456, 6457, 6489, 6486, 6485, 6493/1, 6492, 6491, 6490 i 6488.

Na sastanku u Jesenovi zaključci su imali takav sadržaj da su rezultirali podizanjem ustanka Vinodolskog područja. Da bi se na adekvatan način nastavilo razvijanje i njegovanje revolucionarnih tradicija, potrebno je da sadašnja generacija boraca odredi takav sadržaj koji bi imale prihvatiti buduće generacije. Uz historijsku faktografiju treba odrediti koncepciju prezentacije i ovaj značajan historijski događaj uklopiti u suvremeni život. Smatram da je za prezentaciju potrebno obuhvatiti tri elementa, i to:

1. prezentaciju samog sastanka na moru,
2. prezentaciju uže zaštitne zone i
3. prezentaciju ličnosti koje su prisustvovale sastanku.

Barka u kojoj se održao sastanak, sačuvana je, vlasnik joj je Marijan Pobor iz Selaca, Ulica Emila Antića broj 8.

Barka tipa GUC izgrađena je u Korčuli u svibnju 1928. Za vrijeme sastanka imala je registarski broj SL-46, a sadašnja joj je oznaka CK-107. Luka upisa Crikvenica (Selca). Dimenzije barbe iznose 5,00 × × 1,60 × 0,60 metara. Sagrađena je od drvene građe, i to: kobilica (kostur od hrastovine, korbe (rebra) od dudovine, brestovine i hrastovine, maderi (oplata) od borovine. Pogon vesla, jedro, vanbrodski mo-

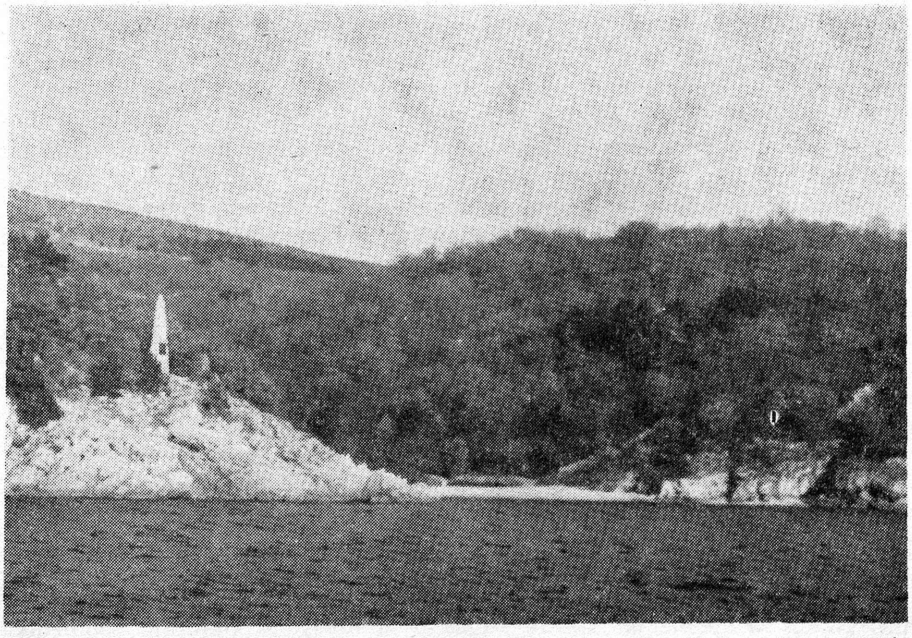

Uvala Jesenova — Na morskoj pučini ispred piramide održan je u srpnju 1941. sastanak vinodolskih komunista

tor. Registarska tonaža je 1,01 brt. Može prevoziti osam osoba. Generalno je obnovljena 1953. i 1973. godine.

Godine 1941, kada se imao održati sastanak, posudio je barku od vlasnika Marijana Pobora drug Vjekoslav Lončarić, ondašnji sekretar mjesne partijske organizacije. Za vrijeme okupacije u Selcima njemački fašisti uništili su nekoliko barki. Tada je i ova barka onesposobljena za plovidbu. Obnovljena je 1953, ali nije izgubila autentičnost.[7]

Veličanstvena proslava kojoj sam prisustvovala na dan sastanka 1976, potaknula me da razmislim na koji bi se najadekvatniji način mogla održavati tradicionalna proslava koju bi nastavile buduće generacije. Obalni pojas Hrvatskog primorja oduvijek je njegovao takmičenje, regate. Stoga smatram da bi bilo interesantno da se na dan sastanka, 6. VII, svake godine održe r e g a t e. Kako je barka sačuvana, moglo bi se po njemu sagraditi još devet barki koje bi nosile imena sudionika sastanka, Josip, Tomo, Ivan, Ladislav, Blaž, Dragutin, Andrija, Vjekoslav i Vladimir. Regata bi obuhvatila područje od Selaca do Novog Vinodolskog ili do Crikvenice.

Posebnu pažnju treba obratiti zaštiti pejsažnog prostora koji je proglašen za spomen-područje. Visoka i niska vegetacija, zatim suhozidi koji dijele parcele te prilazne staze unutar uže zaštitne zone moraju ostati intaktni. Treba i dalje njegovati autohtonu vegetaciju. Brigu za uređenje pojedinih parcela trebalo bi da preuzme Osnovna škola u Selcima, tako da svaki razred dobije zadatak da kontinuirano njeguje pejsaž ovoga spomen-područja. Na zapadnoj strani uvale nalazi se spomenik kojega rješenje prihvaćamo kao privremeno. U samoj uvali sačuvane su stare kamene bife. Njihov bi se oblik mogao na drugi način primijeniti i ostaviti na lokaciju strme obale ispod sadašnjeg spomenika.[8] Ovi kameni monumenti mogli bi se izvesti kao portreti sudionika sa što jednostavnijim oblicima, da stoje na obali kao simboli revolucije. Kako bi izvedba ovih portreta tražila odgovarajuća financijska sredstva, ne moraju se odmah izvesti, nego postupno svakih pet godina jedna, jer je narodnooslobodilačka borba trajala od 1941. do 1945. Likovna prezentacija ovoga spomen-područja trebalo bi da bude vrhunske estetske kvalitete.

Prema urbanističkom planu za područje Crikveničke općine na ovoj se lokaciji predviđa gradnja turističkog kompleksa s više objekata. Ukoliko dođe do te realizacije, a objekti će se graditi unutar šire zaštitne zone, treba investitoru uvjetovati da unutar budućih objekata predvidi prostor za izložbenu prezentaciju ovoga historijskog događaja. Budući da osim barke nema sačuvanih eksponata,a prema prin-

---

[7] Podatke za barku dali su njen vlasnik Marijan Pobor iz Selaca i Lučka kapetanija Rijeka — ispostava Crikvenica, broj 01-167/1 od 15. IV 1977. Barka je od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka proglašena za spomenik kulture i ušla je u Registar pokretnih spomenika broj 112, a broj rješenja je 409/1 od 22č VII 1977.

[8] Kao pod 5.

cipima suvremene muzeologije možemo upotrijebiti audio-vizualnu prezentaciju događaja i ličnosti, suvremenim tretmanom može se izložiti:

— uvodna legenda kako je došlo do ustanka,
— završna legenda čime su zaključci rezultirali u daljnjem toku ustanka i razvoja narodnooslobodilačke borbe u Vinodolskom području,
— portreti sudionika sastanka,
— portret vlasnika barke iz Selaca i Novog Vinodolskog,
— rodne kuće sudionika,
— autobiografije sudionika,
— impresije o sastanku, pisane vlastoručno.

Zatim bi trebalo fotografirati u crno-bijeloj tehnici na dijapozitiv i kino-kamerom, tako da se mogu na razne načine prezentirati javnosti elementi koji su vezani uz ovaj događaj:

— objekt odakle je sudionik krenuo na sastanak,
— staza — put kojim je išao na sastanak,
— lokaciju gdje se ukrcao na barku,
— lokaciju na moru gdje su se sastale barke iz Selaca i Novog Vinodolskog,
— samu situaciju na morskoj pučini gdje se sastanak održao,
— lokaciju gdje su barbe stalno stajale uz obale,
— staze prilikom povratka sudionika,
— najvažnije punktove unutar naselja, koji su osnovani u toku 1941,
— rekonstruirani prvi logor na Viševici,
— lokaciju na Stalku gdje je izvršen napad na kamion talijanskih fašista.

Sve navedene lokalitete i druge koji su vezani uz događaje iz 1941, kao rezultat sastanka u Jesenovi, treba prikazati na karti specijalki s detaljnom legendom.

Osim toga svaki sudionik trebalo bi da da što detaljniju izjavu na magnetofon o vlastitoj impresiji o sastanku i o daljnjem sudjelovanju u revoluciji. Treba, dakle, sačuvati sudionika kojega bi posjetioci mogli slušati prilikom posjeta izložbe.[9]

U centralnom dijelu buduće izložbe treba rezervirati mjesto za barku da se tamo izloži kada više ne bude u funkciji.

U konzervatorskoj terminologiji za spomenike narodne revolucije imamo tri vrste spomenika, i to: pokretni, nepokretni i živi spomenici. U prijedlogu za prezentaciju sastanka u uvali Jesenovi naglasila sam ličnosti. Ne bih htjela da se shvati da ih previše namećem. Moje je mišljenje da im treba dati posebno mjesto u valorizaciji, neka uvijek ostanu prisutni, jer su upravo oni i svi ostali borci započeli revoluciju.

---

[9] Kad se bude izrađivao detaljni tematski plan za buduću izložbu o Jesenovi, treba prikazati i događaje koji su se zbili u Vinodolskoj kotlini nakon sastanka.

Regionalni zavod za zaštitu
spomenika kulture Rijeka

JESENOVA - [illegible] -
OPĆINA - CRIKVENICA

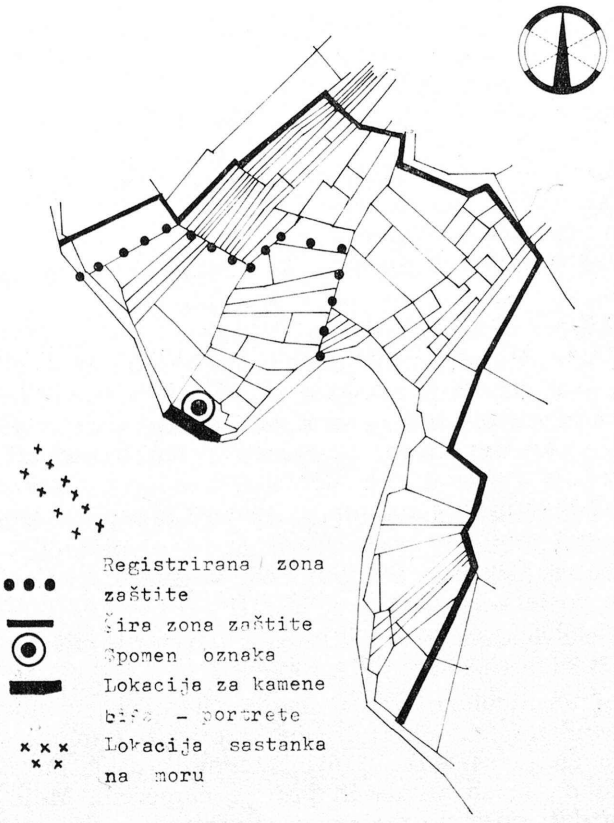

SPOMEN-PODRUČJE VIŠEVICA

Katica Brusić

Na području crikveničke općine uz ostale spomenike postoji veliko bogatstvo spomenika naše najnovije povijesti, a to su spomenici narodne revolucije, koje dijelimo u dvije skupine:

— u spomenike koji su nastali u čast narodne revolucije,
— autentične spomenike.

Od oslobođenja do danas organizacija SUBNOR-a podigla je u čast narodne revolucije mnogo spomenika koji evociraju sjećanja na pale borce, zatim su uređena mnoga partizanska groblja i izvedeni su likovni monumenti u prostoru.

Spomenicima u čast narodne revolucije naši su umjetnici pokazali svoju stvaralačku snagu i imaginaciju, nadahnuti našom revolucijom, njenom borbom, patnjama, stradanjima i slobodom. Ovi su monumenti novi simboli našega vremena.

Zatim dolaze najinteresantnija autentična mjesta, npr. razni objekti i lokaliteti gdje se odigrala povijest revolucije označena spomen-oznakama.

Osim navedenih spomenika postoji ogromno bogatstvo autentičnih objekata i lokaliteta gdje se stvarala revolucija, a nisu nigdje zabilježeni ni obrađeni. Neprestano se govori kako je naša revolucija najveća epopeja u povijesti jugoslavenskih naroda, a zbog čega ima takve dimenzije i zašto zauzima takvo mjesto, morali bismo dokazati. Do sada se više pažnje obratilo spomenicima u čast narodne revolucije, međutim, autentični spomenici ostali su zanemareni. Zar je dovoljno da se budućoj generaciji ostavi u nasljeđe samo nekoliko likovnih monumenata ili spomen-ploča? Budu li buduće generacije doživjele revoluciju samo putem tih spomenika, dobit će krivu predodžbu o njenoj veličini.

Osim toga, nijedno šire spomen-područje na terenu općine Crikvenica nije valorizirano ni prezentirano javnosti kako zaslužuje. Moramo budućim generacijama ostaviti u nasljeđe što više konkretnih podataka, faktografije i dokumentacije o materijalnim ostacima borbe, jer ćemo jedino putem opipljivih i konkretnih elemenata dokazati postojanje i veličinu revolucije.

U konzervatorskoj stručnoj terminologiji imamo tri vrste autentičnih spomenika: pokretne, nepokretne i žive spomenike. U pokretne ubrajamo sve predmete koje je sudionik u toku revolucije upotrebljavao, a to su :legitimacije, dokumenti, odjeća, obuća, oružje, slike, štampa itd., u nepokretne spomenike ubrajamo sve objekte i lokalitete gdje se odigrao neki historijski događaj, npr. osnovao forum, održao sastanak, konferencija, objekti gdje su boravili ilegalci, ilegalne staze kuda se išlo u partizane, mjesta bitaka itd. U žive spomenike ubrajamo sve revlucionare, a od njih bi trebalo sakupiti slike, rukopise — odnosno memoare i glas na magnetofonu.

Na području Primorsko-Goranske i Istarske regije svaka općina ima svoju specifičnost u načinu pružanja otpora neprijatelju. Tu je specifičnost uvjetovala geografska situacija, odnosno konfiguracija tla. Zbog toga se javljaju tri karakteristična tipa nepokretnih autentičnih spomenika revolucije, a to su ilegalna skloništa koja se nalaze unutar naselja ili u neposrednoj blizini naselja, a izvedena su na lukav način unutar objekata, u suhozidu ili u zemlji. Ilegalna skloništa koja su izvedena u pejzažu, imitirala su konfiguraciju tla radi kamuflaže. Zatim se uz obalni pojas i na otocima pojavljuju ilegalne pomorske veze koje su djelovale u sastavu II POS-a. Posebno mjesto zauzimaju partizanski logori u planinama. Područje općine Crikvenica posebno izdvajamo jer je geografski položaj te općine omogućio da se u toku NOB razviju sva tri tipa spomenika u kronološkom kontinuitetu, počevši od sastanka u uvali Jesenova do ilegalnih pomorskih veza koje su omogućivale kontakt s otocima od 1941. do 1945, naročito s otokom Krkom, do ilegalnih skloništa-punktova unutar naselja i partizanskih logora u planinama koji se nalaze unutar područja općine Crikvenica. Bogate šume ove općine pružile su borcima utočište i omogućile da se sklone od neprijatelja. Dakle, borbene jedinice mogle su nesmetano djelovati (uz oprez), ali im je planina pružila onu mogućnost koju nije imala svaka općina u našoj regiji. Dakle, konfiguracija tla osigurala je presudnu ulogu u pružanju otpora neprijatelju.

Godine 1941. ustanak je zahvatio područje općine Crikvenica, mnogi politički radnici odlaze u partizane i organizirano djeluju s ostalim borcima pod rukovodstvom Partije sa zadatkom da sve rodoljube uključe u narodnooslobodilačku borbu. Tada se počinju formirati partizanski logori u nepristupačnim mjestima u planinama. Ove logore dijelimo na vojne, političke, civilne i partizanske bolnice. Na teritoriju općine Crikvenica prvi logor formiran je na području Viševice u jednoj maloj vrtači. Prilikom obrade svakog logora koje smo do sada sa svojom ekipom evidentirali, napravili smo arhitektonski snimak bivših baraka, fotografiju, opisali konfiguraciju tla, označili na karti specijalki i uzeli izjave boraca. Arhitektonski snimak napravili smo sa svrhom da se može zaključiti kako je bila izvedena baraka — odnosno skupina baraka, u nadi da ćemo jednog dana najinteresantnije logore rekonstruirati i prezentirati javnosti. Međutim, kada sam prvi put u organizaciji predsjednika SUBNOR-a općine Crikvenica, Franje Klekovića, otišla

na Viševicu, vidjela sam da je prvi logor rekonstruiran.[1] To je uz Kurin jedini logor koji je rekonstruiran na području naše regije. Tada sam od Franje Murete i Vinka Stipeča dobila podatke o ovom logoru. S nama su još bili general Stanko Kombol i pukovnik Andre Kršul.

Logor je u početku imao jedan šator za spavanje. Međutim, priliv boraca bio je tako velik da su se morali izgraditi drugi veći objekti. Logor je imao ovaj sadržaj:

Baraku, dvije kuhinje od kojih je u početku prva bila u manjoj vrtači, a sadašnja se nalazi kod stijene unutar logorskog komplesa; u njenoj neposrednoj blizini zemunica. Logor ima zatim tri konstrukcije tzv. »kolibe« koje su bile pokrivene korama. Osim toga logor ima mjesto gdje je Ivan Hariš učio borce kako se izvode diverzije na prugama, pa je imitirao od drva željezničku prugu.[2] U neposrednoj blizini logora bila je jama snježnica, a kasnije su izveli improviziranu cisternu u zemlji.

Da bismo dobili predodžbu o životu u samom logoru, prilažem izjavu prvog borca Viševičkog logora druga Franje Murete iz Bribira.[3]

»Partijska organizacija Bribira na čelu s Tomom Strizićem odredila je da se ide na Viševicu, odnosno u našu šumu i da se tamo nađe pogodno mjesto. S obzirom na to da sam već tada bio član Partije, ja nisam bio na sastanku u Jesenovi gdje je odlučeno od strane partijskih rukovodilaca ne samo Bribira nego i Selaca, Crikvenice i Sušaka, da se ide u borbu i da se u šumi napravi logor. Ja sam imel 'tu čast' da je upravo meni došal poziv za domobrane. Rekal san — ja ne iden u domobrane, ja idem u borbu. Tomo Strizić mi je rekao 'u redu, i nađi još nekoliko drugova'. Otišao sam s Petrom Spojom 28. VII 1941. ne točno na ovo mjesto, nego sto metara natrag i tamo smo prvu noć prenoćili. 28. VII bila je tako velika kiša te smo se smočili i otišli u Lišnjakovu Dragu da se osušimo i tu smo došli drugi dan. Nakon tri dana 31. VII ili 1.VIII došao je k nama Josip Veljačić zvan Zebić. Sobom smo donesli nešto vode u čuturicama. Znali smo da će ubuduće biti veći priliv ljudi pa smo morali tražiti vodu za više ljudi. Znal san po govoru moje majke koja je umrla upravo 1941, da su nosili za vrijeme suše snijeg iz snježnice, tu iza Parčeve Viševice. Prema njenu opisu kako je ona pričala, ja san bil uvjeren da je to upravo negdje tu. I mi smo išli tražiti. Našli smo snježnicu i upravo je to dovelo da mi tu napravimo logor jer nam je bila voda osigurana putem snijega. Izvađeni snijeg stavljali smo na šatorska krila, a zbog jakog sunca bilo je vruće, te smo ocijeđeni snijeg stavljali u razne kante i čuturice što smo ih u ono prvo vrijeme imeli. Poslije je sve više i više bio priliv

---

[1] Godine 1962. Konzervatorski zavod — Rijeka uz stručni nadzor prof. Boška Končara rekonstruirao je prvi partizanski logor na Viševici uz pomoć Davorina Ježića, druga Spoje i ostalih boraca. Izvedbene radove napravio je DIP Šumarija Crikvenica.

[2] Vidi tlocrt logora što ga je nacrtala Ljiljana Sladonja, arh. tehničar Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka.

[3] Izjava na magnetofonu Franje Murete nalazi se kod mene.

boraca. Nakon 4—5 dana došao je Tomo Strižić, zatim su 9. došli Josip Saftić i Milan Mureta. Tako su redom počeli dolaziti drugi borci. Nekako u to vrijeme došli su Blaž Kalafatić i Andrija Tus. Nakon nekoliko dana bilo nas je 10—15. Zbog toga više nismo mogli spavati pod šatorom. Napravili smo nekoliko većih šatora s konstrukcijom.[4] Kako je priliv boraca bio sve veći i veći, morali smo napraviti kuhinju i, naravski, baraku. Koji puta bilo je grdo vrijeme, pa smo najprije napravili kuhinju u toj vrtači koja je od nas udaljena tridesetak memetara. Napravili smo je u jami da se ne bi videl dim, da bi se dim razbil dok bi došal do visine ovih bukava, zbog toga da nas ne bi neprijatelj videl iz aviona ili na neki drugi način.

Odavde smo planirali akcije. Prvu akciju napravili smo na željezničku prugu kod Liča ispod Fužina. Istu noć podigli smo u Liču 25 sanduka dinamita i odnesli smo jedno dva koluta i 100 kapsuli. Na čelu te diverzantske grupe bio je Ivan Hariš Gromovnik. On nas je prije učil, evo tu nas je učil kako se polaže mina pod pragove ispod šina. Kad nas je naučil, onda smo napravili tu prvu akciju. U toj akciji je učestvoval Hariš kao stručnjak, onda su učestvovali kao borci Srećko Mureta, Petar Spoja, Antun Stipeč, Josip Veljačić, a u Liču im se priključil jedan iz Liča, mislin da se zval Veljko Pavlović. Lokomotiva je skočila u zrak. Ova je akcija bila od velikog značenja. Neka oni vide da tu neki postoji i da oni ne mogu ići po šumi i pruzi kako hoće. Za nas je bila važnija akcija kada smo uzeli delemit jer nam je posle trebal za daljnje akcije. Ta eksplozija poslužila nam je kod akcije na jedan kamion na Stalku. To je bilo u subotu 27. IX. Ovu akciju planirali smo za subotu, nedilju i pondiljak kada budu prenosili plaće i duplo sljedovanje od Novog do Jasenka. Zarobili smo jednog poručnika i jednog potporučnika i 7 običnih vojnika koje smo pustili na udaljenosti od oko 2 km od akcije. Tada smo im rekli da se mi partizani borimo protiv fašizma, protiv okupatora i da nam je cilj da oslobodimo zemlju od svih tih elemenata koji su došli u našu zemlju, kao što su oni okupatori. To je imalo efekta jer smo se nadali da ćemo ih drugi put lakše zarobiti.

Ovdje na ovom mjestu priliv boraca stalno se povećavao. Ne znam točno datum, imam doma zapisano kad su ovamo došli borci s Tuhobića. Oni su imali formiranu jednu četu.

Komandir im je bio Moša Albahari. Tada je Toma Strizić sazvao partiski sastanak i objasnil da Moša Albahari više ne može biti komandir jer sam ja bil komandir naše čete. Oni su se tada s nama fuzionirali dok su bili tu. Nakon izvjesnog vremena, možda nakon 20 ili 30 dana, oni su se opet od nas otcijepili i otišli tamo, a mi smo ostali ovdje.

Priliv boraca i dalje se povećavao. Tu smo ostali do 15. X 1941. Ćud ove šume poznavali smo vrlo dobro, znali smo da zapadne debeli snijeg i da ne bismo mogli imati veze s ljudima. Mi smo tada održavali

[4] Vidi fotografiju rekonstruiranog logora, slika 1.

veze s Bribirom, Fužinama, Ličom, Ledenicama, Mrkopljem i čak s Delnicama. Ako snijeg dojde, mi više ne bismo mogli imati veze, zato smo se orijentirali da idemo bliže narodu. 15. X otišli smo na tzv. Padež koji je odavde udaljen oko 2 km, s namjerom da ćemo tamo ostati. Tamo je bilo nekoliko grižanskih kuća, pa smo se tamo smjestili.

U to vrijeme 18. X Talijani su napravili jednu malu ofenzivu i napali nas, naime oni su popalili naše kuće koje imamo od davnine u našim šumama. Bribirci i Grižanci imeli su »ekonomske kuće«. Tamo se čuva stoka, krave, ovce, vadio se krompir, kosila trava. pobirala su se drva i tako se tu radilo, a na jesen se nosilo kućama u Bribir. To nam je bila zimnica. Taj dan su Talijani sve popalili i došli su ispod nas, ne do nas. Mi smo poslali tri čovjeka u patrolu ,a vratil se je samo Milan Mureta, a ostala dvojica, Grga Tus i Joža Bili, su se predali i otišli s Talijanima. Milan Mureta nam je rekal u čemu je stvar, da je bilo više Talijana koji su bili tu ispod nas. Tada nismo vodili borbu jer nismo znali koliko ima Talijana, a osim toga imali smo jednog teškog bolesnika, Zdravka Pađena, i nekoliko je žena bilo s nama. Mi nismo bili spremni za borbu, morali smo se prije nekako utvrditi i napraviti raspored, a tu nismo imali mogućnosti. Onda smo otuda treći dan odselili. Jednu noć smo prespavali ispred Kušca, otud smo krenuli u Kozarsko. Iz Kozarskog smo videli čitavo more i Novi, odavde smo imeli dobru izvidnicu i stalno smo slali straže. Bribir nismo odavde vidjeli, on je niže, ali smo imali skoro svaki dan veze. Pratili smo kretanje neprijatelja i bili dobro obaviješteni. 19. I 1942. napravili smo akciju na žandare u Pališinu gdje smo ubili 15 žandara, a 16 zarobili, a 10 ih je pobjeglo. Bilo ih je puno ranjenih. Sada smo se bojali da će napravit protuofenzivu, pa smo se preselili na Podgalić. Mi smo se morali povući tu iz Kozarskog jer, kako sam napomenuo, tu smo bili na vidiku i oni su mogli pucat na nas skoro puškama, ne samo topovima. Povukli smo se u Rupicu, a otuda u Podgalić. Tamo smo ostali jedno vrijeme, ne dugo. U to vrijeme smo postavili vezu s Drežnicom i evo drug Stanko Kombol je tu prisutan i on je bil u jednoj desetini koju sam vodil u Drežnicu da bismo se bolje povezali s Drežnicom, makar smo već veze imali. Oni su iz Drežnice ovdi bili i učili se od nas diverzantskim akcijama, mislim da se taj drug zval Rade Tomić. Kad smo došli u Drežnicu, oni su nam dali nešto hrane, a mi njima soli. Bili smo u velikoj oskudici hrane, a zbog velikog snijega nismo mogli dobiti naše veze s Bribirom i Novim, pa smo bili prisiljeni nekako da idemo na ovu drugu stranu. Nakon toga smo se nekako probili i uspostavili veze skoro svaki drugi dan s Bribirom, Ledenicama, Grižanima i Delnicama. Imali smo razne punktove i mogli smo se normalno snabdijevati, za ono vrijeme normalno, jer je narod otkidao od svojih ustiju pak nam je daval koliko je mogal, ono najnužnije. Preko veze su nam donašali mladići i djevojke, a nosili su od punkta do punkta. U Selcima je npr. drug Andro koji je ovdje prisutan, provodil akciju i slal u Bribir, dok nije došao k nama. Iz Bribira su nosili naši omladinci i žene do Ravnoga, a od Ravnoga do nas su nosili naši

ljudi, jer mi nismo puštali nikoga do logora. Naši ljudi nisu išli na sve punktove, nego samo do određenog mjesta u Maševu, Ravnome, Lukovu, Lišnjakovoj Dragi itd. Hranu su od punktova do logora nosili naši omladinci, drug Vinko koji je ovdje prisutan, moj brat Slavko, pa Srećko Mureta, Ive Pečani, Josip Veljačić. Snabdijevali smo se na razne načine.

Jama snježnica udaljena je odovuda, od ovog logora za 200 do 250 m. Tu nije bilo puta i sami vidite kakve su tu stijene. Mi smo sami napravili stazu — kozju stazu.

Snijeg i led smo sjekli, nosili na leđima i tu smo ga gore topili na ceradama — šatorskim krilima. Šatorska krila smo nabavili od stare jugoslavenske vojske. Od Komunističke partije dobili smo svi zadatak da se sakupi od stare jugoslavenske vojske municija, oružje, šatorska krila i odijela, i to smo ovamo nosili. Taj sam zadatak i ja imel s ostalima. Rekao sam prije da smo se tu orijentirali zbog jame snježnice, ali mi smo i dalje tražili vodu. Jedan kilometar odavde našli smo žutu zemlju koja je bila vlažna, pa smo iskopali veći bunar za dva kubika vode koja se tu slijevala. Bunar smo kopali Petar Spoja, pokojni Toma Strizić, Josip Veljačić i ja. Tom smo se vodom dosta služili, samo je bila, kako mi rečemo, rija — žuta.

Najprije smo tu imeli šatorsko krilo, poslije smo videli da je sve to malo, pa smo morali napraviti veće kolibe. Tu smo našli jelviće pa smo odsekli ovako kako vidite ovde. Onda smo gulili koru. Bilo je ljetno doba kad je kora — mi rečemo nižena, pušća vodu. Koru smo tako gulili pa smo odrezali jedan metar jelve i zarezali i ogulili u nekoliko puta cijelu koru. Od kora smo napravili pokrov kako mi u Bribiru radimo sa žljepcima, stavili smo jednu ozgora drugu ozdola i tako smo imali čitav pokrov. Morali smo napraviti poprečne konjiće — rogove i još smo stavili pomoćne grede od jelvića. Ovdje nema bure da bi nam to razbacala — bilo je tiho. Kuhinju smo morali, naravski, učinit da bi mogli kuhat i kad padne kiša. Zemunicu smo također našli. Kuhinja je bila učinjena na jednu strehu, sa strane nije bilo ništa, a nije bila veća od 2 × 2 m.

Što se tiče barake, napravili smo gromaču, na nju smo stavili nekoliko trupaca i tako je napravljen temelj. Na ovaj temelj smo postavili rogove i odozgo kore od jelvića. Baraka nije imala prozora, ali je imala dvoja vrata sa čela. Vrata smo zatvarali šatorskim krilom, tu nije bilo dasaka da ih možemo koristiti. Doli smo stavili za spavanje jelove grane, a onda smo sušili sijeno. Imali smo jednu kosu, a laz je bila blizu, pa je svaki za sebe donesal sušeno sijeno za spavat. Veličina barake bila je 8 × 4—5m. Poslije smo ovo napravili, tako forme radi, da se vidi da je tu nešto bilo, ali baraka nije u ono doba ovako izgledala. Stola nije bilo, jeli smo na koljenima. Mi nismo mogli ovdje dugo ostat, kao što sam prije rekao, morali smo poći bliže narodu, jer kad tu zapadne snijeg, ne morete nikuda, a mi smo trebali održavati vezu s narodom.

Do logora smo imeli dva puta — dvije stazice, sa istoka i zapada. Na udaljenosti od 200 metara slali smo stalne straže da nas obavje-

štavaju ako bi se nešto dogodilo, ili u slučaju napada neprijatelja. Na straži su bila tri čovjeka koja su se izmjenjivala svaka dva sata. Kad nas je bilo u početku manje, onda nismo imeli straže. Straže smo morali postaviti i zbog toga jer nismo bili siguni koga sve imamo, a za članove Partije smo bili sigurni. Bojali smo se da se ne bi uvukao koji konfident i otišal dole reć Talijanima. Uvijek smo morali biti obazrivi. Slali smo i patrole prema Parčevoj Viševici, Dražici, Viševici, Kalu itd. Te su izvidnice dolazile u kontakt sa nekima iz sela, pa smo uvijek bili o svemu obaviješteni kuda se kreće neprijatelj. Ove smo patrole slali povremeno. Nismo imeli toliko ljudi. Uvijek smo nekamo išli, npr. na sastanke s Ličanima, Ledeničanima, Drežničanima, Delničanima; na te sastanke su obično išli Toma Strizić, Andro Tus, Blaž Kalafatić i ja.

Kad je Hariš došao, ne znam točan datum, došao je u osmom mjesecu. Dopeljal ga je iz Drežnice Rade Tomić i još neki. Kad je Hariš došal k nama, odmah je rekal, ja ću vam dat dobru školu i ja ću vas naučit. Pričal nam je kako je bilo u Španiji, kako je bil diverzant i koliko je vlakova bacil. On je naravski bil iskusan pak je imitiral drvene pragove i šine koje je napravil od drva. Onda nas je učil kako ćemo stavit delemit ili ekrazit, prema tome što smo imeli. Tečaj nam je držal 4—5 dana i svaki je od nas moral napravit tu paklenu mašinu, kako je on nazival, i svakoga je nadziral. Kad smo se bili usavršili, onda smo išli na tu akciju za koju san već rekal.«[5]

Osim opisanog prvog logora na Viševici šumsko područje općine Crikvenica obiluje ovakvim lokalitetima. Zbog toga bi trebalo svaki lokalitet što detaljnije obraditi prema pitanjama koja sam za prezentaciju spomen-područja Viševica napisala.[6]

OSOBLJE LOGORA — popis imena vojnih starješina, političkih rukovodilaca, organizacionih radnika, boraca, civila, drugog osoblja. Za ove podatke treba navesti: ime i prezime, konspirativno ime i funkciju koju je vršio kada se nalazio u logoru. Koliko je po prilici bilo ljudi u logoru, odnosno u svakoj baraci, prosječna dob, da li je bilo povremeno djece ili staraca koji su se momentano sklonili.

OBRADA LOGORA — OPIS KONFIGURACIJE TLA. Svaki pojedinačni logor dobiva svoju signaturu brojem, zatim se opisuje vrsta karte i broj lista. Treba opisati zemljište šireg područja u kojemu se logor nalazi, zatim opisati lokaciju prema stranama svijeta u odnosu na najbližu kotu. Potrebno je detaljno opisati pejsažni prostor unutar svih sadržaja logora, njihovu međusobnu udaljenost, visinsku razliku i strane svijeta. Prilikom detaljnog opisivanja treba navesti veličinu i oblik uže lokacije gdje se logor nalazi, npr. vrtača ili livada, da li je

[5] Ova izjava nije komparirana s drugim izjavama i s literaturom koja je do sada objavljena.

[6] Pogotovu lokaliteti iz 1941. koje je kronološki obradio general Andrija Tus u knjizi »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu«, Zagreb 1971, IZHRPH.

oblik izdužen ili okrugao itd. Ukoliko je vrtača udubljena, treba navesti kakav je prilaz, s koje je strane prema stranama svijeta i označiti visinu stijena. Zatim treba opisati vrstu vegetacije, njenu gustoću.

SADRŽAJI LOGORA. Prilazne staze, osmatračnice, barake, zemunice, vode, sanitarni čvor, »trgovi«, prostori za vojnike, odnosno zajednički prostori prilikom svečanosti ili formiranja četa.

OPIS SVAKOG POJEDINOG SADRŽAJA LOGORA — BARAKE. Za svaku baraku treba navesti orijentaciju prema stranama svijeta, prema drugim barakama i ostalim sadržajima. Položaj unutar pejsažnog prostora i opis konfiguracije tla. Ukoliko je logor imao više baraka treba navesti čemu je koja baraka služila, npr.: baraka komande ili drugih foruma, baraka straže, spavaonica, kuhinja, ekonomat, baraka tehničke opreme — radio-stanica — radionica oružja — postolarska radionica — krojačka radionica — magazin, skladište oružja, baraka za prolaznike itd.

TEHNIČKI OPIS SVAKE POJEDINAČNE BARAKE.[7] Tko je gradio barake, koja ekipa, kojem forumu je ekipa pripadala, popis imena članova ekipe, odakle je donesen materijal za gradnju barake, da li su barake bile građene od građe koja se nalazila na licu mjesta (korištenje autentične vegetacije), koliko se vremena gradila svaka pojedinačna baraka, veličina barake, opisati ostatke barake koji su pronađeni na terenu, od koje vrste materijala je bio izveden temelj barake: od kamena, suhozida, betona, cigle, oblice, daske, brvna, zemlje, od čega je bio izveden prilaz baraci: od suhozida, cigle, daske, stepenice, vrste materijala od čega je bila baraka izvedena: hrast, jela, bor, bukva, smreka, da li je materijal za gradnju bio tesan, obrađen, poluobrađen, kako je bilo izvedeno krovište barake: sa stolicom, visuljom, pajantom, otvoreno krovište ili je bio kombinirani tip krovišta, da li je krov bio jednostrešan dvostrešan, četverostrešan, od kakva je materijala bio izveden pokrov, od daske, šindre, kore od drveta, lima, salonita, ljepenke, kanalica, šatora i drugo, kako je izgledala fasada barake, opisati prema stranama svijeta gdje su se nalazila vrata i prozori, da li su prozori bili ostakljeni, kako su bila izvedena vrata i prozori od kojeg materijala, dekoracija barake — da li su unutar i izvan barake bile vješane zidne novine,[8] jesu li se pisale parole, crtale zvijezde, srp i čekić, da li su visjele slike npr. Titova. Na kojem se mjestu unutar logorskog prostora vješala zastava i kada.

UNUTRAŠNJOST BARAKE — INVENTARA.[9] Gdje su se nalazili kreveti, uz zidne stijene ili po sredini, da li su kreveti bili na kat, oblik kreveta, od kojeg su materijala bili izvedeni, da li su ležaji bili

[7] Vidi autentične fotografije — slike 2, 3. i 4. na kojima se vidi različiti tip partizanske arhitekture.
[8] Vidi autentičnu fotografiju — slika 5.
[9] Vidi autentičnu fotografiju — slika 6.

na podu, da li su spavali direktno na zemlji ili su bile nanizane oblice, suha trava, da li su kreveti bili pojedinačni ili zajednički, kakva je bila posteljina, slamarice, madraci, pokrivači, plahte, jastuci.

PEĆ. Gdje se nalazila peć, da li je bila izvedena od kamena, cigle ili je bačva za naftu služila kao peć, veličina peći.

MJESTO ZA ODJEĆU I ORUŽJA BORACA. Da li je baraka imala stelaže i gdje su stajale, da li su borci stavljali oružje i odjeću na čavao i na kojoj zidnoj stijeni je stajao.

STOL. Na kojem je mjestu stajao stol, od čega je bio izrađen, kako je izgledao i veličina stola.

INVENTAR KUHINJE. Kako je izgledala kuhinja, od kojeg je materijala bila izvedena, kakvo je bilo krovište, da li je kuhinja imala klasičnu peć ili je bila izvedena od cigle, suhozida ili su bila komoštra s ognjištem, u čemu se kuhalo, kakav je bio ostali pribor kuhinje, gdje se nalazio inventar kuhinje, da li su bile izvedene stelaže, ostrvnica, gdje su se nalazile, da li se kuhinja nalazila u dubokoj vrtači da se ne vidi dim.

NAČIN SNABDIJEVANJA LOGORA. Iz kojih je punktova hrana dolazila u logor, da li su ti punktovi bili stalni ili privremeni, tko je nosio hranu i ostali materijal u logor, tko je za to bio zadužen unutar logora zbog konspiracije, kako se nosila hrana i ostali materijal u logor, na leđima ili na konjima, da li je logor imao svoju stoku za hranu.

SANITARNI ČVOR. Gdje se nalazio i kako je bio izveden, na kojoj se udaljenosti nalazio od logora, kakva je bila higijena logora, gdje se pralo rublje, gdje se sušilo.

VODE. Logori su se nalazili uglavnom u neposrednoj blizini bilo koje vrste izvora vode. Potreban je detaljni opis konfiguracije tla gdje se voda nalazila. Imena ekipe koja je znala za vodu prilikom određivanja lokacije logora. Imena ekipe koja je pokrivala jame snježnice. Na koji je način logor snabdijevan vodom, da li se u neposrednoj blizini nalazila jama snježnica, izvor, lokva, cisterna — sabirnica ili je korištena slivnica preko stabla ili brova barake kada je padala kiša, na čemu se voda slijevala. Koliko je voda bila udaljena od logora. U čemu je voda stajala u logoru, u drvenom koritu, bačvi, metalnoj posudi, mjesto gdje se voda u logoru nalazila. Da li je posebna osoba bila zadužena za dovod vode i u čemu se nosila, na čemu se cijedio snijeg iz jame snježnice. Kad se odlazilo po snijeg u jamu snježnicu, u čemu se snijeg nosio, pribor čime se snijeg kopao, da li je jama snježnica, ukoliko je bila duboka, imala stepenice, kako su izgledale i od čega su bile izvedene. Da li je jama snježnica ili drugi izvor imao posebnog čuvara.

ZEMUNICE. Detaljni opis konfiguracije tla gdje se nalazila zemunica ili skladište, kolika je bila udaljenost od logora, opisati strane

svijeta. Broj zemunica. Da li je korištena konfiguracija tla, npr. prirodna jama, spilja ili je zemunica izvedena kao udubljenje u zemlji. Kakva je bila konstrukcija zemunice, vrsta materijala od čega je bila izvedena, kako je bila natkrita. Način kamuflaže — maskiranje, da li je završni sloj zemunice bio tako izveden da je imitirao konfiguraciju tla, što je sve za kamuflažu bilo primijenjeno. Kako je i od čega bio izveden ulaz u zemunicu, kako je bio kamufliran, ako je zemunica bila duboka, što je služilo za spuštanje, ako su bile stepenice, od čega su bile izvedene i kako su izgledale. Kako je bila riješena ventilacija zemunice i kako je bio kamufliran dovod zraka. Da li se u unutrašnjosti nalazila stelaža, od čega je bila izvedena, gdje je stajala, čemu je služila. Namjena zemunice, što se u njoj skrivalo, hrana, lijekovi, odjeća, oružje, štampa, dokumenti i sanitetski materijal. Ako je zemunica bila namijenjena za ljudstvo, kolik je bio kapacitet po broju, kako su bili izvedeni ležaji, da li se u zemunici nalazila suha hrana i posuda za vodu. Tko je u logoru bio zadužen za zemunice, kako je riješena konspiracija. Tko je gradio zemunicu. Veličina zemunice.

STRAŽE. Opis konfiguracije tla gdje se nalazila straža. Udaljenost straže od logora i opis prema stranama svijeta u odnosu na logor. Navesti najbližu kotu. Mjesto straže, suhozid, stablo, stijena, vrh brda. Vidik straže, širine osmatranja koju treba opisati. Broj stražara i kako su bile međusobno povezane. Kolik je bio broj straža, kako su se izmjenjivale, danju, noću, ljeti, zimi. Lozinka koja se upotrebljavala prilikom dolaska u logor. Naoružanje stražara. Da li je logor imao posebnu četu stražara. Kakav je bio znak između stražara i logora u slučaju približavanja neprijatelja logoru — lozinka za borce. Broj izvidnica, širina izviđanja, kolik je bio broj boraca u izviđanju, nadzor stražara i izvidnice na prilaznim stazama logora. Konspirativnost prilaznih staza logoru naročito zimi kada se na snijegu pozna otisak obuće. Koliko je bila udaljenost i odnos logora prema tadašnjim komunikacijama, tj. šumskim putovima i cestama, ili su korištene samo specijalne logorske staze. Udaljenost logora od naselja ili drugih logora, njihovo međusobno povezivanje.

RATNI VODIČI. Ime i prezime ratnih vodiča koji su znali za logor. Kakva je bila njihova lozinka kada su dolazili do logora.[10]

Sve što se u toku NOB-e dešavalo u logorima, ne smije se izolirati od ostalih događaja, jer je sve zajedno činilo kompaktnu cjelinu i povezanost. Ako želimo prezentirati javnosti spomen-područje Viševice, ne smijemo zanemariti u obradi onu faktografiju bez koje logor ne bi mogao egzistirati. Dakle, moraju se paralelno i sistematski obraditi svi objekti i lokaliteti unutar i izvan naselja koji su vezani za sve događaje iz NOB-e. Naša je generacija dužna, zbog žrtava koje je narod

[10] Jura Pelić (vidi sliku 7), pročelnika Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, napisao je detaljnu deskripciju na temelju ovih pitanja o svim logorima u kojima su se nalazile tiskarske tehnike i štamparije.

dao, napraviti teoretsku rekonstrukciju revolucije. Da bi se olakšao rad na prikupljanju faktografije, treba popisati:

— Građevinske objekte, prirodne objekte, jame, pećine, lokalitete u kojima su osnovani ovi politički i civilni forumi: KPJ SKOJ, NOO, USAOH, AFŽ, JNOF, počev od okružnog, kotarskog ,općinskog, gradskog, mjesnog i seoskog foruma. Zatim objekti i lokaliteti gdje su bila sjedišta i formirani štabovi i vojne jedinice ili su se odigrali važniji događaji vezani uz političke, vojne i civilne forume.

— Teritorijalno određena mjesta na kojima su se zbili značajni događaji iz NOB-e npr. bitke, proboji, marševi, diverzije na prugama, zatim staze kuda se išlo u partizane i prolazili kuriri, kuda se išlo po vodu ili snijeg, kuda se nosila hrana, sol, sanitetski materijal za partizane.

— Ilegalna skloništa i punktovi izvedeni u građevinskim objektima, suhozidu, zatim prirodni objekti, jame, pećine, zemunice, koji se nalaze unutar naselja ili u neposrednoj blizini naselja, a korišteni su za skrivanje ilegalaca, kurira, ranjenika, oružja, štampe, sanitetskog materijala koji je sakupljen sabirnim akcijama. Građevinski objekti ili lokaliteti unutar i izvan naselja gdje su se održavali razni sastanci, konferencije, zborovi, mitinzi. kursevi ili su tu bila sjedišta čitalačkih grupa, zatim punktovi narodnih straža.

— Lokacije odakle su polazile ilegalne pomorske veze s otocima.

— Građevinski objekti ili lokacije gdje su radile tajne radio-stanice, gdje su djelovale radionice za izradu oružja, oruđa, obuće i odjeće.

— Građevinski objekti, ilegalna skloništa ili logori u kojima su djelovale ilegalne tiskarske tehnike i štamparije, bolnice, ambulante, apoteke unutar naselja koje su davale lijekove ili ilegalno liječile ranjenike.

— Građevinski objekti, logori i ostali lokaliteti unutar ili izvan naselja gdje su djelovale škole, analfabetski tečajevi ili gdje su se nalazili dječji domovi.

— Građevinski objekti, trgovi, improvizirane pozornice unutar i izvan naselja gdje su gostovale kazališne družine ili su se održavale neke druge priredbe povodom raznih proslava, npr. 1. maja, zatim mjesta gdje su se pisale parole, gdje se palila vatra — kresovi povodom raznih proslava revolucije.

— Lokacije na moru gdje se kuhala sol za partizane, punktovi gdje se sol skrivala i staze kada se sol prenosila za partizane.

— Rodne kuće narodnih heroja ili istaknutih poginulih revolucionara.

— Partizanska groblja, kosturnice ili pojedinačni grobovi znanih i neznanih boraca i žrtava fašističkog terora. Mjesta pogibije boraca u šumi.

— Građevinski objekti ili neki drugi punktovi gdje su boravile savezničke misije ili lokaliteti i aerodromi na koje su saveznici bacali pomoć u oružju, hrani i odjeći.

NEPRIJATELJSKI SADRŽAJI. Građevinski objekti u kojima su se nalazile neprijateljske formacije, i to: garnizoni, štabovi, karabinijerske stanice, komande ,finance, škole, pošte ili bilo koji drugi neprijateljski sadržaj.

— Građevinski objekti, kuće, zidovi, zatim prirodni objekti — jame, ponori, pećine, drveće, stijene uz morsku obalu, livade ili druga mjesta gdje su neprijatelji vršili zločine vješanjem, strijeljanjem ili mučenjem partizana i ostalih rodoljuba. Zatim pogibije partizana u okršajima s neprijateljem.

— Građevinski objekti u kojima su se nalazili zatvori, mučilišta, koncentracioni logori, zatim popaljene i bombardirane kuće.

— Neprijateljske fortifikacije, bunkeri unutar i izvan naselja, minska polja, zatim stalne izvidnice neprijatelja na moru i na kopnu.

Sve je ovo bilo orijentirano prema »šumi« u kojoj se stvaralo novo, socijalističko društvo. Za primorski kraj može se slobodno reći »svaki kamik spomenik«. Ovo je samo teoretski pristup i podloga za istraživački rad. Moramo ovjekovječiti svaki događaj koji se zbio u revoluciji. Kako sada pristupiti obradi? Briga za ove spomenike ne može se prepustiti manjoj grupi stručnjaka. Spomenici revolucije moraju postati briga cijeloga našeg društva jer je naše društvo stvoreno na temeljima revolucije koja je bila masovna, zbog toga se u ovaj posao moraju uklopiti svi društveno-politički faktori Crikveničke općine, i to: Općinski komitet SKJ, Općinski i mjesni SUBNOR-i, Skupština općine Crikvenica i SIZ za kulturu, Socijalistički savez, zatim organizacije žena, omladine i pionira, srednje i osnovne škole — odnosno nastavnici povijesti i književnosti, zavičajni muzeji te sva poduzeća zbog sudjelovanja u sufinanciranju. Ovoj bi se akciji pristupilo sistematski, a radilo bi se u nekoliko faza.

U prvoj fazi rada morale bi se komisije za razvijanje i njegovanje revolucionarnih tradicija općinskog odbora SUBNOR-a i Socijalističkog saveza ujediniti. Njihov bi zadatak bio da se na temelju navedenih pitanja popišu svi autentični spomenici gdje se zbio koji događaj u revoluciji. Ukoliko komisije ne bi mogle same obaviti ovaj opsežan i odgovoran zadatak, trebale bi angažirati dva do tri stručnjaka na svojem terenu. Navodim primjer iz Labina. Općinski odbor SUBNOR-a iz Labina angažirao je direktora Labinskog muzeja i jednog borca koji ima kriterij, da naprave popis spomenika. Oni su u toku ove godine obišli sve muzeje i institucije u zemlji koji proučavaju revoluciju i sakupili su podatke iz originalnih ratnih dokumenata. Uz to obilaze mjesne organizacije Saveza boraca i na temelju izjava boraca popisuju sve objekte i lokalitete.

U drugoj fazi, nakon dobivenog popisa te uz suradnju navedene komisije i uz vodstvo boraca-vodiča, nastupila bi ekipa Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture — Rijeka u sastavu povjesničara, arhitektonskog tehničara, topografa, fotografa i predstavnika katastra. Za svaki pojedini spomenik napravila bi se terenska dokumentacija, i to: fotografski snimak, dijapozitiv, opis konfiguracije tla, zatim oznaka

na karti katastra za spomenike unutar naselja ili na karti specijalki za spomenike izvan naselja. Svaki sudionik ili vodič dao bi izjavu na magnetofon o historiji autentičnog lokaliteta.

U trećoj fazi nakon sakupljene terenske dokumentacije spomenici bi se obrađivali u Zavodu. Za svaki spomenik otvorio bi se dosje u koji se unose karte, zatim izjave boraca te podaci sačuvani iz ratnog arhiva i literature. Na temelju dosjea i vanjskih suradnika izradili bi se elaborati.

U završnoj fazi nakon sakupljene kompletne terenske dokumentacije pristupilo bi se valorizaciji spomenika. Na Viševici su dva logora rekonstruirana, međutim, to nije dovoljno, jer kad bismo samo to proglasili za spomen-područje, onda bi se povijest revolucije ovoga kraja prikazala krnje. Da bi se moglo šire područje Viševice proglasiti za spomen-područje i zaštititi šira šumska zona, potrebno je za obrazloženje sakupiti što više faktografskih elemenata za spomenike koji se nalaze u »šumi« i za one spomenike koji su posredno ili neposredno vezani uz »šumu«. Trebalo bi obraditi svaki objekt ili lokalitet, da bi se nakon toga odredila vrijednost budućeg spomen-područja i predložila koncepcija za njenu prezentaciju. Ne možemo prilikom obrazloženja izolirati Boriće, Jesenovu, osnivanje OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici, zatim štamparije u Crikvenici i Novom Vinodolskom i sve one do sada nepoznate događaje, jer svi ovi povijesni elementi govore u prilog obrazloženja Viševice i njene valorizacije.

Sakupljena dokumentacija bila bi korištena i za drugu također važnu svrhu. Svaka škola na području općine Crikvenica dobila bi kompletnu dokumentaciju o faktografiji revolucije. Na taj bi se način nastavnicima omogućilo da po dobivenom materijalu tumače djeci novu povijest na zoran način kod samoga spomenika. Ovim se sistemom mijenja klasična pedagoška metodologija rada, novija povijest tumačila bi se u onom prostoru gdje se i stvarala. Kad nas i posljednji borac zauvijek napusti — tko će se brinuti za buduće spomen-područje Viševice. Zbog toga je potrebno da se mlada generacija upozna s našom revolucijom, jer ćemo jedino putem odgojno-obrazovnog sistema stvoriti takvu generaciju koja će čuvati materijalnu kulturu i cijeniti tekovine revolucije.[11]

Na području općine Crikvenica djeluju na početku ustanka gotovo svi regionalni vojno-politički forumi. Ostale forume, počev od okružnog za Hrvatsko primorje, zatim kotarskih i općinskih koji imaju kronološki i tematski kontinuitet, ne bih ovom prilikom posebno navodila jer su obrađeni u literaturi. Dakle, područje Crikvenice nije u revoluciji imalo samo lokalni karakter. Osim toga, povezivanjem boraca s narodom Drežničkoga kraja stvaralo se bratstvo i jedinstvo.

Ovom prilikom posebno naglašavam djelatnost koja je trajno postojala na ovom tlu u toku revolucije od 1941. do 1945. To su bile tis-

[11] Sve osnovne škole na području općine Crikvenica potpisale su Društveni dogovor za čuvanje i njegovanje spomenika revolucije.

karske tehnike i štamparije u Crikvenici, Novom Vinodolskom, Maševu, Kanculovu i Smolniku. Tu je u toku revolucije štampano na stotine letaka ,novina, knjiga i brošura. Pisana riječ odigrala je u revoluciji presudnu ulogu. Partija je putem štampe vršila svoju neprekidnu djelatnost i kontaktirala sa širokim narodnim masama, obavještavajući narod o zadacima Partije, o ciljevima narodnooslobodilačke borbe, te političkoj situaciji u zemlji i u inozemstvu. Pod parolom »čitaj i daj dalje« narod je bio dobro obaviješten o rezultatima NOB-e. Štampa se prenosila na područje cijele regije putem hrabrih kurira koji su se izlagali najvećim opasnostima da bi štampa stigla na vrijeme u određeni punkt.

U štampariji su radili slikari koji su vinjetama i raznim crtežima zorno prikazivali interesantne motive iz NOB-e. Možemo slobodno reći da je tu cvala grafička umjetnost, premda su umjetnici radili u najtežim okolnostima i sa slabim tehničkim mogućnostima. U Muzeju narodne revolucije u Rijeci čuvaju se crteži triju umjetnika koji su radili u štamparijama, a to su Belizar Bahorić,[12] Zdenko Venturini[13] i Božena Vilhar-Žirovnik.[14] Ovi crteži osim likovne vrijednosti imaju i dokumentarnu vrijednost[15] jer je na njima prikazan život i rad u štampariji. Zbog toga ćemo se za buduću ideološku prezentaciju spomen-područja na Viševici osloniti na ovu grafičku djelatnost, da se na adekvatan način na ovom tlu zauvijek nastavi razvijanje i njegovanje revolucionarnih tradicija.

Prilikom prezentacije raznih spomen-područja u našoj zemlji obično se razni historijski objekti rekonstruiraju ili se podigne spomenik u čast narodne revolucije. Međutim, samo takva prezentacija za ovo spomen-područje nije dovoljna. Ponavljam — revolucija je ovdje imala daleko šire značenje, zbog toga se njena prezentacija mora šire obuhvatiti. Spomen-području Viševice treba dati takvu ideološku koncepciju koja će povezivati sadašnje s budućim generacijama.

Jugoslavija je otvorila vrata svim narodima nesvrstanih zemalja koji su imali istu sudbinu i revoluciju, kao i mi. Zašto ne bi Crikvenica otvorila vrata svim umjetnicima nesvrstanih zemalja da nam putem grafičkih tehnika :drvoreza, linoreza, bakropisa, bakrotiska, litografije i seriografije prikažu borbu svoga naroda protiv kolonijalizma, svoju revoluciju i slobodu.

Na početku sam navela da je geografski položaj Crikveničkog područja pogodovao revoluciji. Ponavljam — geografski položaj ima opti-

---

[12] Vidi autentičan crtež Belizara Bahorića — slika 8.
[13] Vidi originalnan crtež Zdenka Venturinija — slika 6.
[14] Vidi originalan crtež Božene Vilhar-Žirovnik — slike 10. i 11.
[15] Kad sam radila kao kustos u Muzeju narodne revolucije Rijeka, osnovala sam »Likovnu zbirku iz NOB-a« i sakupila crteže Belizara Bahorića i Božene Vilhar-Žirovnik, a radovi Zdenka Venturinija nalazili su se otprije u Muzeju. Godine 1965. postavila sam izložbu u Domu JNA u Rijeci i prikazala javnosti najbolja likovna ostvarenja ove trojice autora. Ovom prilikom zahvaljujem Muzeju na pruženoj mogućnosti za objavljivanje tih likovnih radova.

malne klimatske uvjete — uz obalni pojas Vinodolsku rivijeru, a u neposrednoj blizini bogatu šumu. Osim toga općina Crikvenica zbog svoje bogate turističke tradicije može otvoriti vrata »internacionalnom skupu umjetnika«.

Osim ove prezentacije rekonstruirali bi se svi karakteristični i markantni lokaliteti u »šumi«. Ostali spomenici u »šumi« te oni koji se nalaze u naselju ili u neposrednoj blizini naselja, označili bi se spomen-oznakama. Sve spomen-oznake trebale bi da imaju jedinstven likovni stil, tako da se vidi da je na obilježavanju radila organizirana. ekipa. Mnoga spomen-obilježja koja su do sada postavljena, nemaju uvijek estetsku vrijednost, zbog toga bi trebalo prilikom buduće prezentacije javnosti paziti da sve spomen-oznake imaju estetski oblik.

Potreban je još jedan način prezentacije koji će ovjekovječiti revoluciju. Patriotizam i revolucionarni duh žena ovoga kraja došao je do izražaja u narodnooslobodilačkoj borbi. One su stale uz bok svojih očeva, muževa, braće i sinova i neustrašivo se digle na ustanak. Nitko ih nije tjerao da na svojim leđima prenose na stotine kilograma hrane, soli, štampe, oružja i ostalog materijala »za njih va šumi«, te su pod najtežim okolnostima izložile svoje živote i dale prilog za slobodu. Upravo je revolt protiv okupatora i ljubav prema porobljenoj domovini nadjačao njihovu fizičku nemoć. Zbog toga uz ostale koncepcije za prezentaciju Viševice predlažem da se podigne likovni monument koji će biti posvećen »ženi i njenoj plašćenici«, koja se u crikveničkom području zove OPRTA.

. . . . . .

Za oneh topleh dan
kad leh črčki sopu,
na grmeh obešeni,
ti i plašćenice ste hodile,
ti i plašćenice ste nosile,
Otkad te pamtim, vavek ste skupa bile.

. . . . . .[16]

...neka stoji na padinama Lukova kao simbol ženi i njenoj patnji, stradanjima i teškim životnim uvjetima pod kojima je odgajala svoja buduća pokoljenja. Žene su na svojoj kičmi ponijele teret revolucije.[17]

Ukoliko se bude prihvatila navedena koncepcija, ukazat će se potreba za gradnju većeg arhitektonskog kompleksa u »šumi« gdje bi

[16] Autor pjesme je Branka Vidas. Objavljena je u Antologiji čakavske poezije »Korablja začinjavaca«, Rijeka 1969, str. 158.

[17] Prilikom izvedbe ovog monumenta morat će se paziti na njegovu likovnu kvalitetu, pa se preporučuje Komisiji za rekonstrukciju Viševice da se raspiše javni natječaj.

umjetnici mogli nesmetano raditi. Zbog toga bi trebalo predvidjeti da se uz galeriju »grafičkih radova« osigura prostor za izložbu o revoluciji u Vinodolu s poantom o »partizanskim logorima koji su karakteristični za Viševicu«.

Definitivnu odluku o širini zaštitne zone za buduće spomen-područje Viševice moraju predložiti i donijeti odluku svi društveno-politički faktori Crikvenice.[18]

Ako uspijemo sakupiti svu dokumentaciju i kada budemo kompletirali svu faktografiju, tek onda možemo na toj podlozi razvijati i njegovati revolucionarne tradicije, jer nikada ne smijemo zaboraviti koliko je primorski narod dao za revoluciju.

[18] U daljnjim fazama rada pri izradi definitivne koncepcije i elaborata za prezentaciju spomen-područja Viševice ova Komisija trebat će unutar svoga sastava osnovati manje komisije s profilima specijaliziranih stručnjaka.

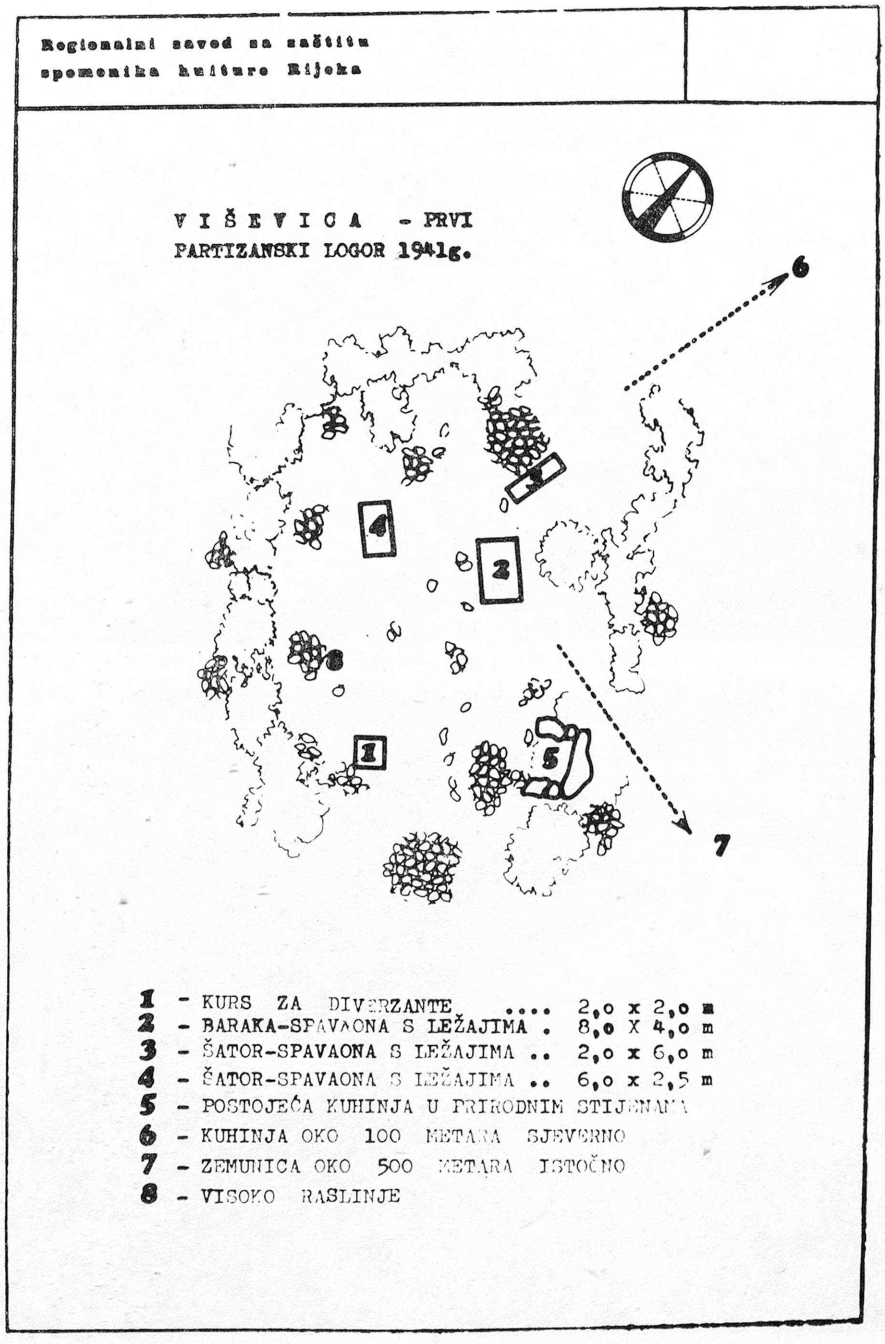

Viševica — partizanski logor 1941.
(Planoteka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka, crtala arh. tehničar Ljiljana Sladonja, fotografirao Vinko Malinarić)

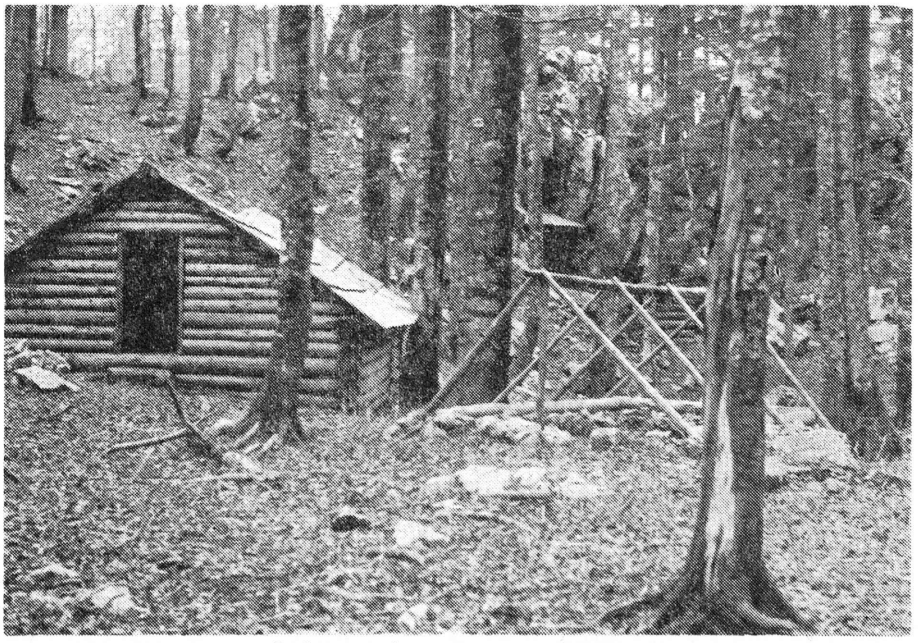

Rekonstruirani logor na Viševici

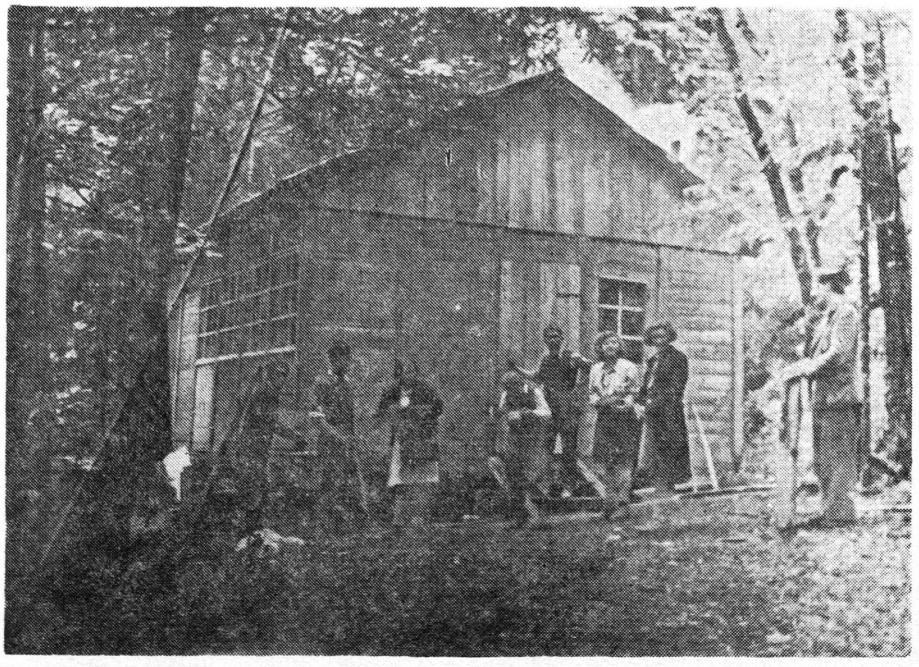

Baraka, jedan od tipova partizanskih baraka koja je izgrađena na području Viševice
(Fotokopije iz fundusa Muzeja u Novom Vinodolskom)

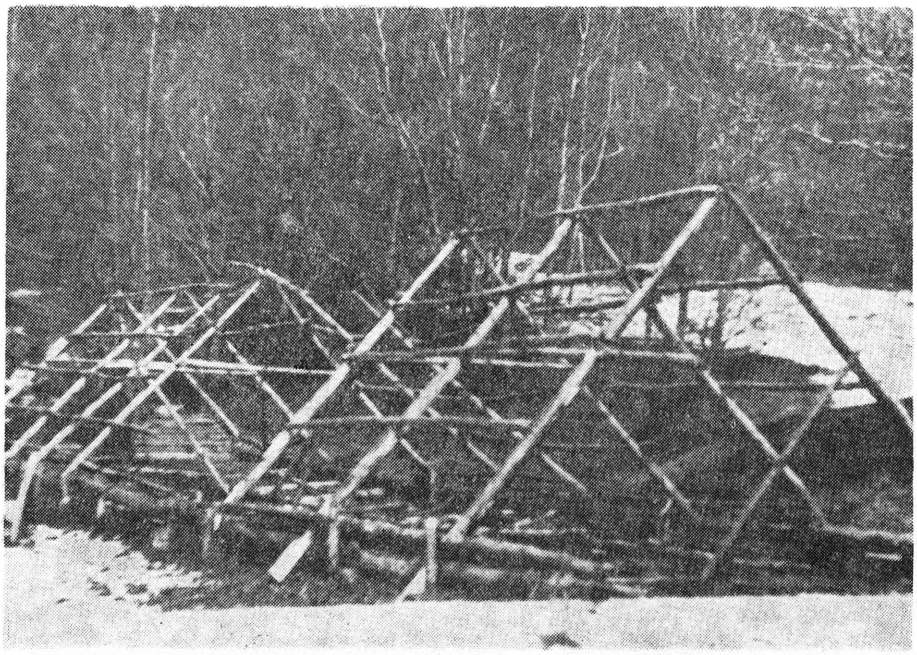

Konstrukcije baraka koje su izgrađene na području Viševice
(Fotokopija iz fundusa Muzeja u Novom Vinodolskom)

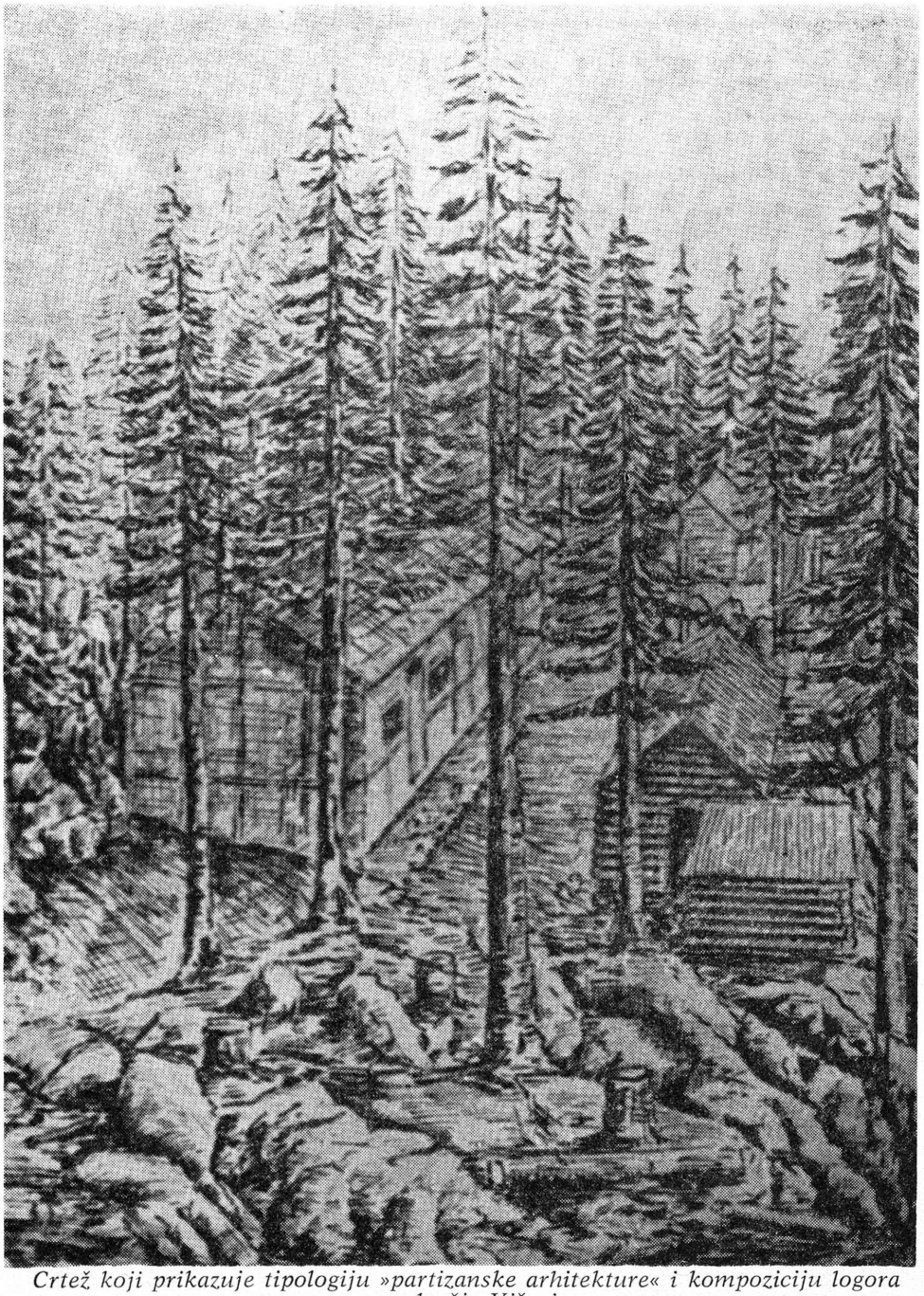

Crtež koji prikazuje tipologiju »partizanske arhitekture« i kompoziciju logora s područja Viševice
(Fotokopija iz fundusa Muzeja u Novom Vinodolskom)

ZDENKO VENTURINI, slikar štamparije Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

»KONFERENCIJA AFŽ-a U VRATIMA 1944.«

crtež olovkom papir/olovka
veličina 120 × 182 mm
signatura 62 III D_1/62

Crtež nastao u Vratima povodom konferencije AFŽ-a za Hrvatsko primorje 1944. Prikazuje unutrašnjost dvorane, gdje je konferencija održana

(Likovna zbirka Muzeja narodne revolucije Rijeka)

SMOLNIK — Štamparija Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, Štamparija »Primorskog vjesnika« 1945. godine

(Fototeka Muzeja narodne revolucije Rijeka, autor fotografije Vicko Radivoj)

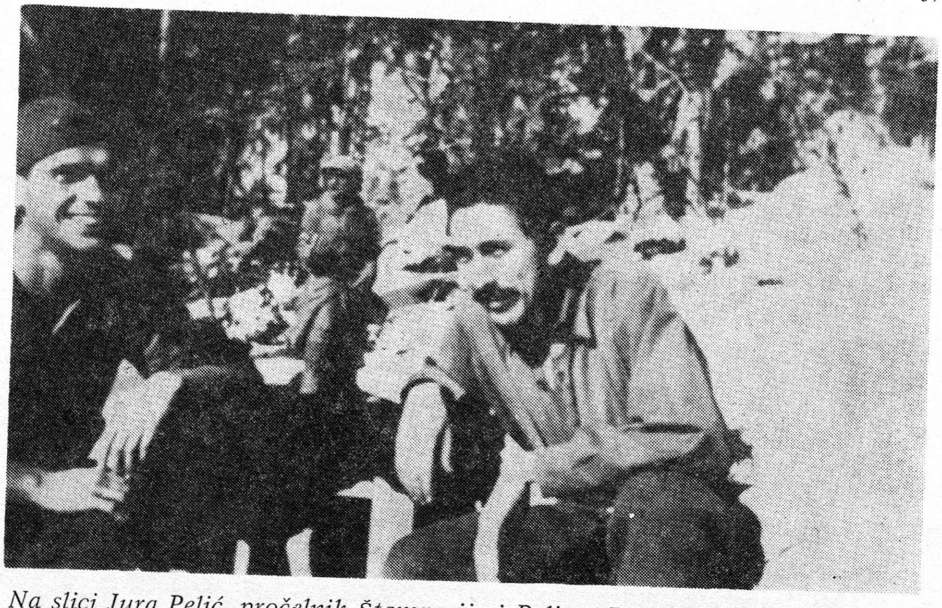

Na slici Jura Pelić, pročelnik Štamparije i Belizar Bahorić, slikar Štamparije, sa skulpturom »Crvenoarmejca« kojega je on modelirao (skulptura je izgubljena prilikom evakuacije štamparije)

(Fototeka Muzeja narodne revolucije Rijeka, autor fotografije Vicko Radivoj)

BELIZAR BAHORIĆ, slikar Štamparije Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

»BORAC KOJI PIŠE«

crtež tušem papir/tuš
veličina 252 × 350 mm
signatura 119 III D_1/119

Crtež je nastao u štampariji na Smolniku 1945.

(Likovna zbirka Muzeja narodne revolucije Rijeka)

BOŽENA VILHAR-ŽIROVNIK, slikar Štamparije Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

»PARTIZANSKA KOMORA«

crtež na papiru papir/tuš
veličina 638 × 456 mm
signatura 24 III D_1/24

Crtež je nastao u štampariji na Smolniku 1945.

(Likovna zbirka Muzeja narodne revolucije Rijeka)

BOŽENA VILHAR-ŽIROVNIK, slikar Štamparije Propodjela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

»BARAKA ŠTAMPARIJE NA SMOLNIKU«

crtež tušem papir/tuš
veličina 483 × 322 mm
singnatura 27 III D_1/27

Crtež je nastao u štampariji na Smolniku 1945.

(Likovna zbirka Muzeja narodne revolucije Rijeka)

Pištolj, koji je kao ratni trofej dobio prvoborac Franjo Mureta prilikom napada partizana na kamion talijanskih fašista na Stalku 1941.

(Fototeka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka, fotograf Vinko Malinarić)

SURADNICI PRVOG SVESKA »VINODOLSKOG ZBORNIKA«

ANTIĆ Vicko
ANTIĆ Vinko
ANTIĆ Luka
BABIĆ Dragomir
BARIČEVIĆ Božo
BARIČEVIĆ Ivan
BROZIČEVIĆ pok. Ivan
BROZIČEVIĆ Rafe
BRUSIĆ Katica
BUTORAC Josip, pukovnik
FRKOVIĆ Grga
FRKOVIĆ Petar
JEŽIĆ Davorin
JOVANOVIĆ Božo
JOVANOVIĆ Josip Bućan
JOVANOVIĆ Juraj
JOVANOVIĆ Mato
KALAFATIĆ Blaž
KALANJ Zvonko
KLEKOVIĆ Franjo
KOMBOL Stanko
KRŠUL Andrija
LONČARIĆ Vjekoslav
MATAIJA Ana
MATETIĆ Vlado
MAVRIĆ Kata
PELIĆ Juraj
PLOVANIĆ Mladen
RADETIĆ Ivan Ferdo
STIPANIĆ Ljubo
TUS Andrija
UREMOVIĆ Vladimir
VUKOVIĆ Marija Dunja

SADRŽAJ

Str.

POSVETA 5

RIJEČ O PRVOM SVESKU — Uredništvo 19

TITO U VINODOLU 11

Davorin Ježić
BORAVAK DRUGA TITA U NOVOM VINODOLSKOM 15. I 16. KOLOVOZA 1960. 13

Zvonko Kalanj
BORAVAK DRUGA TITA U CRIKVENICI 7. KOLOVOZA 1961. . 25

REVOLUCIONARNA KRETANJA 1941. U VINODOLU

UVODNI PRILOZI

Franjo Klekovič
UVODNA RIJEČ O SKUPU 35

Vinko Antić
RADNIČKI POKRET I DJELOVANJE KOMUNISTA U VINODOLU DO 1941. GODINE (OSVRT NA NEKA PITANJA) 37

Petar Frković
IZ POVIJESTI RADNIČKOG POKRETA LEDENICA PRIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA 77

Mladen Plovanić
PARTIJSKE ORGANIZACIJE VINODOLA U POKRETANJU NOB 1941. 81

SJEĆANJA SUDIONIKA ZBIVANJA

Ivan Brozičević
VEZE VINODOLSKIH KOMUNISTA S PARTIJSKIM RUKOVODSTVIMA U SUŠAKU I ZAGREBU 137

Vjekoslav Lončarić
RAD PARTIJSKE ORGANIZACIJE U SELCIMA U PRIPREMAMA USTANKA 143

Str.

Andrija Kršul
PRILIKE U VINODOLU I SASTANAK KOMUNISTA U UVALI JESENOVA U SRPNJU 1941. 155

Blaž Kalafatić
O NEKIM PITANJIMA PROVOĐENJA ODLUKA DONESENIH U JESENOVI O ORGANIZIRANJU ORUŽANE BORBE NA PODRUČJU VINODOLA 163

Vlado Matetić
UKLJUČIVANJE CRIKVENICE U NOP 1941. GODINE 169

Vladimir Uremović
SJEĆANJA NA NEKE OMLADINSKE AKTIVNOSTI 1941. GODINE U CRIKVENICI 173

Ljubo Stipanić
LETAK ZA PRVI PARTIZANSKI ODRED »MATIJA GUBEC« 1941. GODINE 181

Kata Mavrić
SUDJELOVANJE ŽENA KOTARA CRIKVENICA 1941. U NOP-u . 183

Rafe Brozičević i Zvonko Petrinović
DRAMALJ I BLIŽA OKOLICA U NOB-i 1941. 189

Grga Frković
SUDJELOVANJE OMLADINE LEDENICA U USTANIČKOJ 1941. GODINI 201

Ana Mataija
ŽENE LEDENICA U PRIPREMI USTANKA 1941. GODINE . . . 205

Marija Vuković Dunja
VEZE S PARTIJSKIM RUKOVODSTVOM U ZAGREBU 1941/1942. 211

Luka Antić
AKTIVNOST OMLADINE U SELCIMA 1941. 219

Božo Baričević, Božo Jovanović, Josip Jovanović Bućan, Ivan Baričević i Mato Jovanović
SUDJELOVANJE DONJEG ZAGONA U NOB 1941. 225

Juraj Jovanović
GORNJI ZAGON U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941. . 229

RASPRAVE I ČLANCI

Mladen Plovanić
O NEKIM PITANJIMA SOCIJALNO-POLITIČKE PROBLEMATIKE U VINODOLU PRED POČETAK ORUŽANE BORBE 1941. . . . 241

Andrija Tus, Stanko Kombol i Petar Frković
OSNIVANJE PARTIZANSKOG LOGORA NA VIŠEVICI I RAZVOJ VOJNIH JEDINICA 1941. U VINODOLU 253

Str.

Davorin Ježić
OSNIVANJE I RAZVITAK ORGANA NARODNE VLASTI — NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA — U 1941. GODINI NA PODRUČJU VINODOLA 267

Andrija Tus
PARTIZANSKA JEDINICA NA VIŠEVICI I NJENO POVEZIVANJE S DREŽNICOM, BRINJSKIM GORNJIM KRAJEM, GORSKIM KOTAROM I VINODOLSKIM MJESTIMA 309

Mladen Plovanić
OSNIVANJE NOVOGA OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA HRVATSKO PRIMORJE U CRIKVENICI 1941. 317

Juraj Pelić
RAZVITAK REVOLUCIONARNE AKTIVNOSTI NA PODRUČJU GRIŽANE-BELGRAD 335

Josip Butorac, pukovnik
UTJECAJ REVOLUCIONARNIH KRETANJA NA KRMPOTSKI KRAJ U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI I DOGAĐAJI POČETKOM USTANKA 1941. 371

Petar Frković
FORMIRANJE, DJELOVANJE I ZNAČENJE LEDENIČKOG PARTIZANSKOG LOGORA BILO 1941. 405

Ivan Radetić Ferdo, Davorin Ježić
NOVI VINODOLSKI U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941. GODINE 429

Vicko Antić
ŠPANJOLSKI BORCI VINODOLA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 449

Dragomir Babić
ANTIFAŠISTI, SIMPATIZERI I SURADNICI NOP-a U TALIJANSKOJ OKUPATORSKOJ VOJSCI 1941. NA PODRUČJU NEKADAŠNJIH KOTAREVA CRIKVENICA I NOVI VINODOLSKI . . . 487

SPOMEN-OBILJEŽJA NA 1941. GODINU

Selca — spomenik u Boricima 502
Selca — spomen-piramida u uvali Jesenova 504
Viševica — prvi partizanski logor Vinodola 506
Crikvenica — osnivanje Okružnog komiteta KPH 508
Stalak — spomen-piramida 510
Novi Vinodolski — borba Partije pisanom riječi 512
Dramalj-Sopaljska — spomen-oznaka 514
Ričičko Bilo — ledeničko-krmpotski logor 516
Breze — napadaj partizana na talijanski garnizon 520
Dramalj — spomen-oznaka o vezama s otokom Krkom 522

Str.

Crikvenica — šest humaka strijeljanih 26. XII 1941. 524
Novi Vinodolski — partizanski liječnik »u žici« 526
Jadranovo — spomen-oznaka sastajalištu partizana 528
Novi Vinodolski — Krmin, partizansko sastajalište 530
Selca — spomen-ploča o osnutku NOO-a 532

BORCI 1941. GODINE

NARODNI HEROJI

Bribir — Tomo Strizić 536
Crikvenica — Nikola Car Crni 538
Crno — Anka Pađen 540

ISTAKNUTI REVOLUCIONARI POGINULI U NOR-u

Srećko Balen 546
Stjepan Brozičević 548
Dragomir Ilija Dorčić 550
Ivan Jeličić Tominčić 552
Josip Kalafatić 554
Milan Mataija 555
Tomo Mavrić 557

NOSIOCI »PARTIZANSKE SPOMENICE 1941« I BORCI 1941. GODINE POGINULI U NOR-u

Popis po mjesnim zajednicama općine Crikvenica 561

DOKUMENTI

1. Komunike CK KPJ broj 5 za siječanj 1941. 568
2. Letak CK KPJ o paktu Jugoslavije sa SSSR i raskidu Trojnog pakta 571
3. Izvještaj komandanta V talijanskog korpusa od 30. travnja 1941. o općinskom načelniku Bribira 572
4. Letak »U borbu« OK KPH za Hrvatsko primorje 574
5. Nalog ustaškog logora u Novom od 29. srpnja 1941. o hapšenju Tome Strizića i Blaža Kalafatića 578
6. Članak »Narodnooslobodilački pokret« 580
7. Nalog talijanske komande u Grižanima od 8. rujna 1951. za hapšenje općinskog bilježnika Jenka Tončića 584
8. Izvještaj velikog župana Velike župe Vinodol i Podgorje u Senju od 16. rujna 1941. o potrazi za »vojnim bjeguncima« tj. partizanima 586
9. Brzojav velikog župana prof. Mirka Sušića u Senju od 28. rujna 1941. o akciji partizana na Stalku 27. rujna 1941. 590

Str.

10. »Glas naroda na Hrvatskom primorju« broj 2 za listopad 1941. o proslavi 25-godišnjice oktobarske revolucije 592
11. Izvještaj Ravnateljstva za javni red i sigurnost u Zagrebu od 16. listopada 1941. o »širenju i pomaganju četničko-komunističke bande u Novom« 594
12. Brzojav Velike župe Vinodol i Podgorje od 3. studenoga 1941. o ranjavanju ustaše Vinka Dike u Bribiru 597
13. Izvještaj kotarske oblasti u Novom od 4. studenoga 1941. o ranjavanju ustaše Vinka Dike u Bribiru 598
14. Letak NO odreda »Matija Gubec« s crvenom zvijezdom za proslavu oktobarske revolucije 1941. godine 600
15. Izvještaj kotarske oblasti u Crikvenici od 7 .studenoga 1941. o raspačavanju komunističkih letaka 602
16. Brzojav kotarskog predstojnika u Novom o hapšenjima u Bribiru 14. studenoga 1941. 604
17. Brzojav kotarskog predstojnika u Crikvenici od 19. studenoga 1941. o hapšenju Zvonimira Petrinovića 605
18. Popis »četnika komunista« Velike župe Vinodol i Podgorje u Senju od 20. studenoga 1941. 606
19. Dopis kotarske oblasti u Novom od 25. studenoga 1941. o Ledeničanima koji su otišli u partizane 610
20. Izvještaj kotarske oblasti u Crikvenici od 26. studenoga 1941. o pucnjavi u crikveničkoj Vinodolskoj ulici i bijegu jednog muškarca 612
21. Izvještaj Oružničke postaje u Novom od 4. prosinca 1941. o zaustavljanju autobusa kod sela Ugrini u Bribiru 614
22. Izvještaj komande talijanske 2. armije od 5. prosinca 1941. o hapšenju Zvonimira Petrinovića 618
23. Izvještaj Velike Župe Vinodol i Podgorje u Senju od 7. prosinca 1941. o stanju javne sigurnosti 620
24. Izvještaj kotarske oblasti u Crikvenici od 8. prosinca 1941. o sječi telegrafsko-telefonskih stubova na području općine Selca . . . 622
25. Nalog Velike župe Vinodol i Podgorje u Senju od 8. prosinca 1941. o poduzimanju izvanrednih mjera na području općine Bribir . 624
26. Optužnica vojnog ratnog suda talijanske 2. armije protiv desetorice pristaša NOP-a zbog širenja antifašističkih letaka 626
27. Izvještaj komande talijanske 2. armije od 18. prosinca 1941. o zaustavljanju autobusa u Bribiru 630
28. Izvještaj kotarske oblasti u Novom od 19. prosinca 1941. o napadaju »četnika komunista« na talijanski vojni odred u Brezama 17. prosinca 1941. 632
29. Kotarska oblast u Novom dostavlja 1. siječnja 1942. upozorenje talijanske vojske od 31. prosinca 1941. o odgovornosti stanovnika za napadaj na talijanske vojnike 634
30. Izvještaj od 15. siječnja 1942. o naređenju talijanske vojske o sječi šume uz turističku cestu Senj — Sušak 636

Str.

31. Prva stranica »Primorskog borca« broj 1 za siječanj 1942. . . . 638
32. Prva stranica »Primorskog borca« broj 2 za veljaču 1942. s partizanskom zakletvom i člankom o ustanku 640

PRILOZI: SPOMEN PODRUČJA

Katica Brusić
SPOMEN-PODRUČJE U UVALI JESENOVA JUŽNO OD SELACA 645

Katica Brusić
SPOMEN-PODRUČJE VIŠEVICA 651

SURADNICI PRVOG SVESKA »VINODOLSKOG ZBORNIKA« . . . 678

SADRŽAJ 679

VINODOLSKI ZBORNIK
I/1977.

Izdavač:
OPĆINSKI ODBOR SAVEZA UDRUŽENJA BORACA
NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA
CRIKVENICA

Lektor:
Prof. VJENCESLAV GLAVAN

Korektor:
JURAJ PELIĆ

Strojni slog:
VLADIMIR LONČARIĆ

Prelom:
KARL STRIEBL

ISPRAVCI

Str. 9, odozgo, redak 9: Grižan — treba: Grižane
Str. 21, odozgo, redak 14: Skočilić — treba: Sokolić
Str. 64, odozgo, redak 20: Mladen Brozičević — treba M. Blažičević
Str. 67, odozdo, redak 14: (selo Mavrinci) — treba: (selo Mavrići)
Str. 67, odozdo, redak 13: Lazarin — treba: Luzarin
Str. 82, odozgo, redak 1: Jurčić — treba: Juričić
Str. 85, odozdo, redak 19: brišu se riječi: »a posebno onih koja odlučivanja«
Str. 88, odozgo, redak 3: No — treba: Ni
Str. 91, odozgo, redak 15: briše se: Umro 1974.
Str. 110, odozgo, redak 4: Poslije »Blaž Kalafatić« dodaj: Andrija Tus
Str. 110, odozdo, redak 15: Poslije »što« dodaj: su
Str. 157, odozgo, redak 16: partijanskog — treba: partizanskog
Str. 195, odozdo, redak 15: Mirko — treba: Marko
Str. 195, odozdo, redak 14: Mrkotić — treba: Jurkotić
Str. 195, odozdo, redak 13: Lakovčić — treba: Jakovčić
Str. 249, odozdo, redak 14: nastojali su — treba: nastojala se je
Str. 305, odozdo, redak 6: Liletić — treba Miletić
Str. 312, odozdo, redak 9: Joše Mršan — treba: Jože Mršan
Str. 321, odozgo, redak 17: »oštro reagiranje« — treba: »oštro reagiranje«
Str. 324, odozdo, redak 17: bilo je — treba: bilo je odatle
Str. 333, odozdo,redak 15: navodi na — treba: navodi da
Str. 354, odozgo, redak 16: pismeni — treba: usmeni
Str. 356, odozgo, redak 25: sastajanja — treba: stajanja
Str. 362, odozgo, redak 23: Stipanović — treba Stipaničić
Str. 365, odozdo, redak 17: na Stapicu — treba: na Stapici
Str. 371, u bilješci, redak 2: aktivni — dodaj: i rezervni
Str. 371, u bilješci, redak broj: 12: Jozačin — treba: Josačin
Str. 371, u bilješci redak broj: 18: Mario — treba: Marko
Str. 371. u bilješci, redak broj 19: Pave Butorac — treba: Pave Butorac Iličin
Str. 372, odozgo, redak 11: 1975 — treba: 1973
Str. 372,odozgo, redak 18: prodirala — treba: prodiralo
Str. 372, u bilješci, red. broj. 21: Peketa — treba: Pekela
Str. 372, u bilješci, red. broj 22: Iva — treba: Ivka
Str. 372, u bilješci, red. broj 23: Mica... Kovin — treba: Mića... Kokin
Str. 372, u bilješci, red. broj: 24: Mile Filipović — dodaj: Brozica
Str. 372, u bilješci, red. broj 25: Zekan — treba Zekin
Str. 272, u bilješci, red. broj 29: Škiljo — treba Strika
Str. 372, u bilješci, red. broj: 40 Vranješ — treba: Vranjaš
Str. 372, u bilješci, red. broj 43: Tomčić — treba: Tomičić
Str. 372, u bilješci pod b) r. br. 1: Jojin — treba Lujin
Str. 372, u bilješci pod b) r. br. 2: Marin — treba: Martin
Str. 375, odozgo, redak 5: — Tomu — treba: Tonu
Str. 375, nota 3 Tomu — treba: Tonu
Str. 377, odozgo, redak 11: Mutorac — treba: Butorac
Str. 377, odozgo, redak 29, bilj. 7. dolazi mjesto bilj. 8 na str. 388, odozgo redak 7

Str. 378, bilj 8, redak 7, dolazi u redak 21 poslije riječi »kraja«
Str. 378, bilj. 8: Čak i — treba: Čak i neki
Str. 378, odozgo, redak 23: Joso — treba: Jozo
Str. 380, odozgo, redak 5: drugama — treba: drugamo
Str. 383, odozdo, redak 3: Na Zabukovce — treba: U Zabukovcu
Str. 384, odozgo, redak 5: Primorske divizije — treba: Ličkog odreda
Str. 384, odozgo, redak 11: jednog puka — treba: 44. puka
Str. 383, odozdo, redak 12: to — treba: ti
Str. 388, odozdo, redak 11: za vezu — treba: veze
Str. 389, odozgo, redak 16: od — treba: do
Str. 389, odozdo, redak 12: To — treba: Tu
Str. 391, odozdo, redak 5: Žakanov — treba: Šakanov
Str. 395, odozdo, redak 17: Jukačije — treba: Jukacije
Str. 397, odozgo, redak 12: do — treba: i
Str. 399, odozdo, redak 2: u ovoj — treba: o ovoj
Str. 400, odozgo, redak 9: sastanak — treba: . Sastanak
Str. 401, odozgo, redak 20: Tome Josip Krpan — treba: Tone Krpan Josin
Str. 401, odozdo, redak 11: pogotovu u nekim donjim selima Krmpotskog kraja — treba: pogotovu prema nekim selima donjeg dijela Krmpotskog kraja
Str. 402, u popisu voda, red. br. 5: Tone — treba: Tome
Str. 402, u popisu voda, red. br. 7: Butora — treba: Butorac
Str. 402, u popisu voda, red. br. 10: Jačina — treba: Joćina
Str. 402, u popisu voda, red. br. 27: Iljetin — treba: Iljetina
Str. 402, odozgo, redak 28: Tone — treba: Tome
Str. 403, dozgo, redak 1: Mijač — treba: Mića
Str. 403, odozgo, redak 14: Rečenica »Za sekretara je izabran Anton Pavelić Popo« odnosi se na partijsku organizaciju.
Str. 403, odozgo, redak 19: Rečenica: »Pošto je prema izjavi nekih formirana odvojena organizacija, odjel u vodu...« treba da glasi: Prema izjavi nekih u vodu je formirana odvojena organizacija — odjeljenje...
Str. 403, odozdo, redak 4 i 3: mjesto »Mirko Balaćev, Ivica i Tome Horičin, Ive Šiljegov i drugi« treba da stoji: Butorci — Marko Markićev, Ivica i Tone Pavičin, Marko Perkov, Mile Jelača, Ive Šiljegov i Pavelići — Ivica Antin, Rikica Bradin i drugi.
Str. 404, odozgo, redak 17: koliko ih je bilo u spomenutim mjestima — treba: koji su upadali na teritorij Krmpotskog kraja.
Str. 442, odozdo, redak 12: »Glas naroda Hrvatskog primorja«, ovako je napisano na više mjesta u tekstu, ali je točan naziv lista »Glas naroda na Hrvatskom primorju«. Vidi faksimil naslovne stranice lista na str. 592.
Str. 539, odozdo, redak 1: 10. srpnja 1944. — treba: 10. lipnja 1944.
Str. 547, odozdo, redak 1: 342 divizije — treba: 392 divizije
Str. 563, odozgo, redak 9: 1976 — treba: 1974
Str. 566, u popisu Mjesne zajednice Novi Vinodolski poslije rednog broja 4 dodati: Dorčić Dragomir Ilija i Dorčić Telišman Danica
Str. 678 u popisu suradnika, drugi stupac, poslije retka 10 (Pelić Juraj) dodati: Petrinović Zvonko